

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER

Eylül 2019

Prof. Dr. M. Murat ERDOĞAN
TAGU – Türk-Alman Üniversitesi
Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi Müdürü

www.kas.de/tuerkei

KAS.Tuerkei

konradturkiye

GİRİŞ.....	2
TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE DİĞER SİĞİNMACILAR	3
TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN VERİLER VE GELİŞMELER	6
Genel Sayılar ve Oranlar	6
Kent Mültecileri	7
Yaş ve Cinsiyet	7
Türkiye’de Doğan Suriyeli Bebekler.....	8
Eğitim	8
Türkiye’deki Suriyeli Üniversite Öğrencileri	10
Çalışma Dünyası – İstihdam ve Girişimcilik	11
Sosyal Uyum Yardımı (SUY-ESSN) Programı.....	13
Maliyet	13
Yerel Yönetimler ve Yerel Uyum.....	14
Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	15
Toplumsal Kabul ve Uyum	15
“TÜRKİYE-AB MÜTABAKATI” (“TURKEY-EU DEAL”) 18 MART 2016 VE MALİ DESTEK PROGRAMLARI.....	18
TÜRKİYE’DE SON DÖNEM GELİŞMELERİ VE YAKIN GELECEK BEKLENTİLERİ	20
SONUÇ	24

Bu rapordaki tüm yorumlar, Konrad-Adenauer-Stiftung'un görüşlerini değil, yazarın görüşlerini yansıtmaktadır.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ VE DİĞER MÜLTECİLER¹

GİRİŞ

Suriye'de Mart 2011'de başlayan Başkan Başar Esad rejimi karşıtı protestolar sonrasında yaşanan kaos ve ardından iç savaşın üzerinden 8,5 sene geçti. Nisan 2011'de nüfusu 22,4 milyon olan Suriye'de Nisan 2011 sonrasında en az 465 bin kişi hayatını kaybetti², yüzbinlerce insan yaralandı, 6-7 milyonu aşkın Suriyeli de ülke içinde yaşadığı yeri değiştirmek zorunda kaldı. Suriye'deki kaos ortamı, dünya tarihinde yaşanan en ciddi mülteci akınına da neden oldu. BMMYK verilerine göre Ağustos 2019 itibari ile sadece beş komşu ülkeye sığınan ve kayıt altına alınan Suriyeli mültecilerin sayısı 3.643.870'ı Türkiye'de olmak üzere 5.626.914'dür.³ Bu sayıya Avrupa'ya ve Kanada, ABD gibi ülkelere sığınan 1 milyon civarındaki Suriyeli eklenince, 2011 sonrasında ülkesinden kaçan Suriyelilerin sayısının en az 6,6 milyon olduğu anlaşılmaktadır. Suriye'de barış ve istikrarın sağlanacağı günler ne yazık ki yakında görünmemektedir. Bu durum sorunun daha da kronikleşmesine yol açmaktadır. Suriye krizi ile yaşanan gelişmeler başta "açık kapı politikası" ve "yük/sorumluluk paylaşımı" olmak üzere pek çok konuda küresel yeni tartışmalara yol açmıştır. Ancak bu kriz çok büyük ölçüde komşu ülkeleri mağdur etmiş ve geleceğe yönelik açık kapı politikası tehlikeye atmıştır.

Suriye krizinde Türkiye'nin özel bir yeri bulunmaktadır. Türkiye ülkesini terk eden 6,6 milyonu aşkın Suriyelinin en büyük bölümünü, yani en az %54'ünü, sadece sınır ülkeler dikkate alındığında ise %64,8'ini tek başına misafir etmektedir. 2011 yılında toplam uluslararası koruma altındaki yabancı sayısı 58 bin olan Türkiye, Suriyeli mülteciler sayesinde 2014'den bu yana dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi haline gelmiştir. Haziran 2017 itibari ile Türkiye'yi %15,1 ile Lübnan (926 bin), %10,3 ile Ürdün (660 bin), %3,7 ile (Kuzey) Irak (228 bin) ve %1,5 ile Mısır (131 bin) takip etmektedir. Suriye'den kaçanların yaklaşık %14,7'si (952 bin) Avrupa'da, 50 bini ise ABD ve Kanada gibi ülkelerde yaşamaktadır.

¹ Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler ve Suriyeli olmayanlar için kullanılan "mülteci" ya da "sığınmacı" kavramları, Türkiye'deki yasal idari bağlamdan bağımsız bir biçimde kullanılmaktadır. 1951 Cenevre Konvansiyonuna taraf olsa da "coğrafi kısıtlama" uygulayarak sadece Avrupa'dan gelenleri "mülteci" olarak kabul eden Türkiye, Suriyeliler için "geçici koruma", diğer sığınmacılar için ise farklı uluslararası koruma türleri olan "şartlı mülteci" ya da "ikincil koruma" statüleri vermektedir.

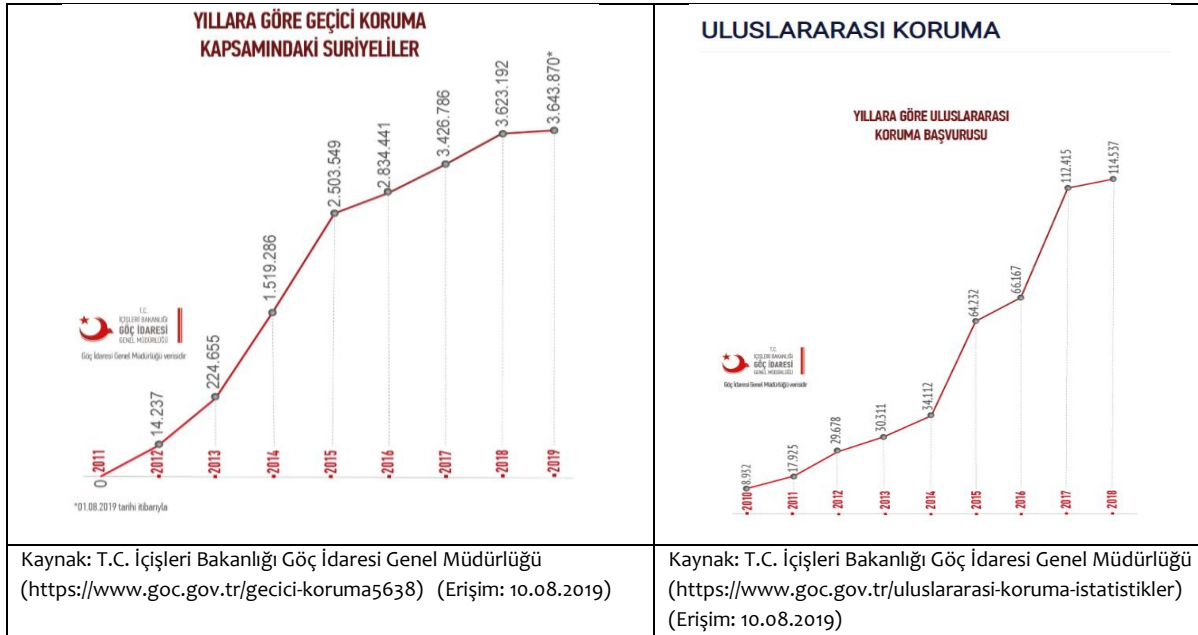
² Londra Merkezli Suriye Gözlem Grubu'nun açıklamasına göre 321 bin ölüm, 145 bin ise "kayıp" vakası olarak kaydedilmiş bulunuyor. Ölenlerin içinde 96 binin sivillerden olduğu, geri kalanının ise çatışan gruplardan oluştuğu belirtilmektedir. (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 14.04.2017.)

³ UNHCR: Syria Regional Refugee Response (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>) Erişim: 14.08.2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE DİĞER SIĞINMACILAR⁴

Ağustos 2019 itibari ile Türkiye'deki “geçici koruma altındaki” Suriyeli sayısı 3.643.870'ı aşmıştır. Ayrıca 2011 sonrasında Türkiye başta Afganistan ve Irak'tan olmak üzere diğer ülkelerden de çok yoğun bir ilticacı akını ile karşı karşıya kalmıştır. Eylül 2018'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin Suriyeli olmayan sığınmacılarla ilgili verdiği sayı 367 bindir. Göç idaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ise Ağustos 2019'da 2010-2018 arasındaki uluslararası koruma başvuru sayılarını yıllara göre sıralamıştır. Buradaki toplam sayı 478.309'dur. Yani Türkiye'de 2011 yılında 58.018 olan uluslararası koruma altındaki kişi sayısı sadece resmen kayıtlı olanlar dikkate alındığında toplam 4.122.179'dur. Türkiye nüfusunun %5,02'sini aşan bu sayılar, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik “açık kapı politikası” uygulamasının diğer sığınmacılara da imkân sağladığını ortaya koymaktadır. Dahası, özellikle de Suriyeli olmayan sığınmacılar arasında ciddi bir “kayıtdışılık” sorunu olduğu da bilinmektedir.

Türkiye'nin 2016 sonrasında “açık kapı politikası”nı *de facto* durdurmuş olmasına ve hatta son 2 yılda Suriye, Irak ve İran sınırlarına -hem terörle mücadele hem de düzensiz göç ile mücadele amacıyla- 900 km'yi aşan duvar örülmesine rağmen, sınırlardan giriş-çıkışlar hala devam etmektedir.⁵ Bu durum, duvarlara rağmen Türkiye'nin sınır güvenliğinde ciddi bir sorun olduğunu da ortaya koymaktadır.

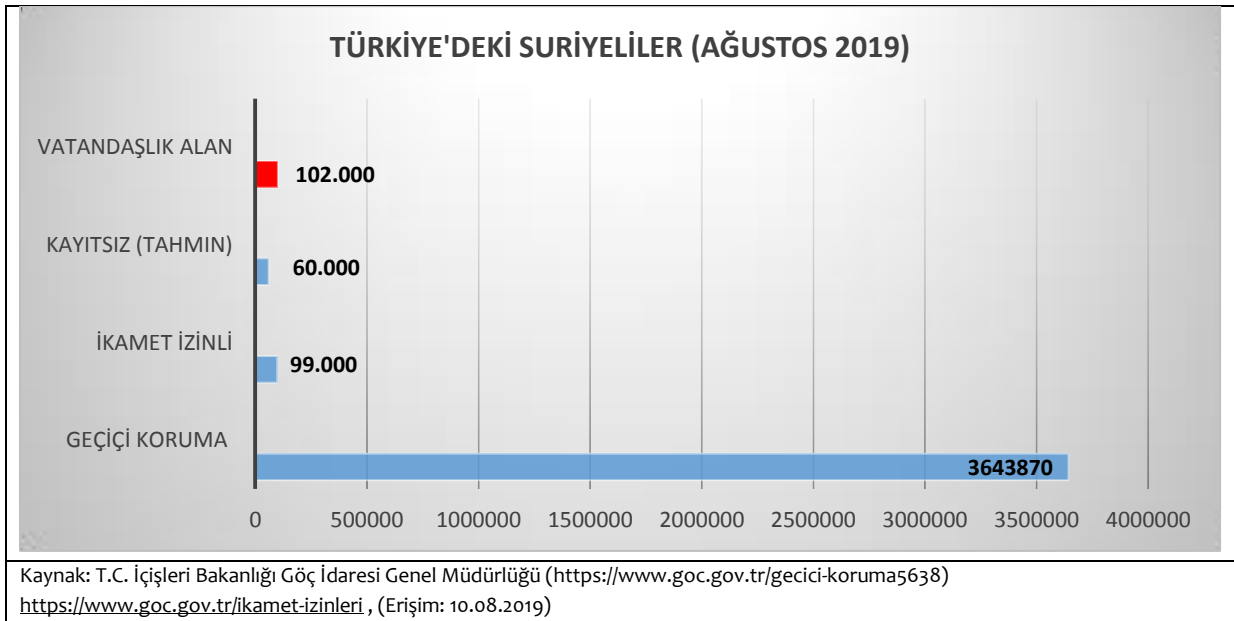
Türkiye'nin Cenevre Konvansiyonuna koyduğu coğrafi çekince nedeni ile Avrupa'lı olmayan sığınmacılara “mültecilik” statüsü verilmesine imkan vermediği için, ayrıca savaş halinde komşu ülkeden “topluca” kaçanların savaş bitince geriye dönmesi beklendiğinden Türkiye'de Suriyelilere bir başka uluslararası koruma statüsü olan “geçici koruma” verilmektedir.⁶

⁴ Çalışmanın bazı bölümlerinde M. Murat Erdoğan tarafından Haziran 2017'de KAS-Türkiye için yazılan “Türkiye’de Suriyeli Mülteciler” ve Haziran 2019'da GIZ'in QUDRA projesi çerçevesinde yazılan “Demographical Development Of The Syrian Refugee Population and its Potential Impacts on the Education, Employment and Municipality Services in Turkey in Near Future” başlıklı çalışmalardan yararlanılmıştır.

⁵ İçişleri Bakanlığının açıklamalarına göre sadece 2018'de 280 bin, 2019'un ilk yarısında ise 160 binden fazla Suriyeli olmayan “düzensiz göçmen” yakalanmıştır. Yakalanamayanlar konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

⁶ Türkiye'nin sığınmacılar-mülteciler konusundaki uluslararası yükümlülükleri “1951 Cenevre Sözleşmesi” ve “1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol” çerçevesinde belirlenmiştir. Cenevre Sözleşmesine ilk taraf olan ülkelerden birisi olan Türkiye, 29 Ağustos 1961 tarihli bir deklarasyon ile sözleşmedeki “coğrafi sınırlama” istisnasını uygulayacağını, yani gerekçesi ne olursa olsun Avrupa

Günlük kullanımda “mülteci” ya da “sığınmacı” denilse de Türkiye’de üç farklı statüde Suriyeli bulunmaktadır. İlk ve en büyük grup, Nisan 2011 sonrasında Türkiye’ye sığınan halen sayıları Ağustos 2019 itibari ile 3.643.870 olan ve GiGM tarafından “biometrik” kayıtları alınarak kendilerine “geçici koruma” statüsü verilenlerdir. İkinci grup, 2011 öncesinde Türkiye’ye gelen ve “ikamet izni” ile yaşayan 99.643 kişilik gruptur. Üçüncü grup ise yine 2011 sonrasında Türkiye’ye gelen ancak henüz kayıtlan(a)mamış yaklaşık 50 bin civarındaki Suriyeliden oluşmaktadır.⁷ Buna son iki yılda Türkiye’de vatandaşlığa alınan ve sayıları 1 Ağustos itibari ile 92.280 olan Suriyeliler de dördüncü bir kategori olarak eklenebilir.

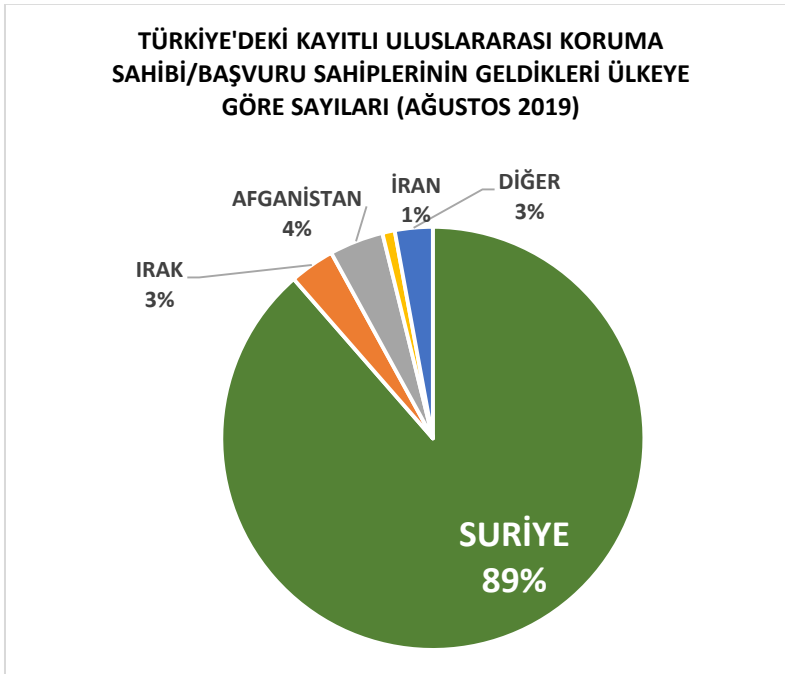

Bazı “gönüllü geri dönüş” haberlerine ve “vatandaşlık” alanlara rağmen, GiGM tarafından güncellenen verilere göre Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı her gün artmaya devam etmektedir. Bu artışta, sınırdan geçişler kadar, günde ortalama 465 Suriyeli bebeğin Türkiye’de doğmasının da etkisi olduğu açıktır. Bunun, 2011’de 58 bin sığınmacısı olan Türk devleti ve Türkiye toplumu için ciddi bir “şok” durumu olduğu söylenebilir.

dışından gelenleri “mülteci” olarak kabul etmeyeceğini ilan etmiştir. Türkiye’nin 2013 yılında göç ve mülteciler konusundaki hukuki altyapıyı oluşturan “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve sonrasında yapılan Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) başta olmak üzere ikincil mevzuat da coğrafi kısıtlama ilkesini benimsemiştir. Türkiye’deki Suriyelilerin yasal statüsü, en son yapılan “Geçici Koruma Yönetmeliği” çerçevesinde “geçici koruma’dır. Türkiye’de Suriyelilerin statü konusu önemli bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye, her ne kadar uluslararası hukuk ile uyumlu bir biçimde bir uluslararası koruma türü olan “geçici koruma”yı Suriyeliler için tanımlamış olsa da süre uzadıkça ve Suriyelilerin geri dönme imkânları azaldıkça, yönetmelik ya da yasada süresi belirlenmemiş bir “geçici koruma” uygulaması daha fazla eleştirilmektedir. Burada ilginç olan, Türkiye’deki bazı Suriyelilerin statü değişikliğinin gayet radikal bir politika ile “vatandaşlık” şeklinde gerçekleşmesidir. Bu şekilde vatandaşlık verilenlerin sayısı Ağustos 2019 itibari ile 102 bini aşmıştır.

⁷ İçişleri Bakanı Soylu, 20 Ağustos 2019’da Türkiye’de vatandaşlık alan Suriyelilerin sayısını 50 bini çocuk, 50 bini yetişkin olmak üzere 92 bin + 10 bin yani 102 bin olarak; henüz kayıt altına alınmamışların sayısının ise 50-60 bin civarında olduğunu açıkladı. HABERTÜRK TV-20.08.2019: <https://www.haberturk.com/son-dakika-bakan-soylu-dan-onemli-aciklamalar-2514831> (Erişim: 22.08.2019)

Türkiye’de 29 Nisan 2011’den itibaren başlayan ancak asıl olarak 2013 sonrasında artan sığınmacı akını sadece Suriyeliler ile sınırlı kalmamıştır. Devlet tarafından genelde “düzensiz göçmen” olarak nitelenen bu sığınmacıların bir bölümü (yaklaşık olarak 500-700 bin) 2014-2016 arasında Avrupa’ya geçerken, bir bölümü de Türkiye’de kalmıştır. Temmuz 2019 itibari ile Türkiye’de Suriyeli olmayan toplam uluslararası koruma statüsü ya da başvurusu yapmış olanların sayısı 470 bini aşmıştır. Eylül 2018’de bu sayıyı 370 olarak veren BMMYK Türkiye verilerine göre, bu sayı içinde 170 bin Afganlı, 142 bin Iraklı, 39 bin İranlı bulunmaktadır. Ancak GİGM tarafından verilen 470 binin içerisinde sayıların tam olarak nasıl dağıldığı bilinmemektedir. Aşağıdaki şekilde yer alan “diğer” içinde Afgan, Iraklı, İranlı sayıları muhtemelen benzer dağılıma uygun olarak daha da artmıştır.⁸ Bu arada Türkiye’ye resmi kurumların “düzensiz göçmen” olarak niteledikleri ama muhtemelen içlerinde sığınmacıların da olduğu insani akım yoğun olarak devam etmektedir.⁹

⁸ Suriyeli olmayan sığınmacılar arasında kayıtdışılığın 10 Eylül 2018’den bu yana ciddi bir biçimde arttığına dair pek çok iddia söz konusudur. Bunun nedeni ise Suriyeli olmayan sığınmacıların kayıtlama işleminin anılan tarihten önce BMMYK’dan GİGM’ye devredilmesidir. Böylece bütün uluslararası koruma talep başvuruları ve kayıtlama BMMYK’dan GİGM’ne geçmiştir. Bu durum Suriyeli olmayan ve uluslararası koruma arayan çok sayıda kişide, Türk makamlarına kayıt olmaları halinde “sınır dışı” edilmelerine yönelik kaygıları gündeme getirmiştir. Dolayısı ile Türkiye’deki Suriyelilerin sayıları konusundaki veriler büyük ölçüde gerçek sayıya tekabül etse de, halen Türkiye topraklarında olan Suriyeli olmayanların sayılarının mevcut resmi sayılardan çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

⁹ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: “2017’de 175 bin 752, 2018’de 268 bin düzensiz göçmen yakaladık, ... bu yıl, 29 Temmuz itibarıyla düzensiz göçmen yakalamada 177 bin 654 rakamındayız. 300 bini de açacağız” Anadolu Ajansı (2.8.2019) <https://www.aa.com.tr/tr/politika/29-temmuz-itibariyle-177-bin-654-duzensiz-gocmen-yakalandi/1547989> (Erişim: 20.08.2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN VERİLER VE GELİŞMELER¹⁰

Genel Sayılar ve Oranlar

Türkiye'de geçici koruma altında olan Suriyelilerin sayısı Ağustos 2019 itibari ile 3.643.870'dir. Bu sayı, ortalama aile büyüklüğü 5,8 civarında olan Suriyelilerin Türkiye'de yaklaşık olarak 620 bin haneye sahip olduklarını göstermektedir.¹¹ Ağustos 2019 itibari ile Suriyeliler 82 milyonluk Türkiye nüfusunun %4,44'üne denk gelmektedir.¹² Türkiye'den en fazla Suriyeli barındıran il, 547.943 ile İstanbul'dur. İstanbul'daki kayıtlı Suriyelilerin İstanbul nüfusuna oranı %3,64'dür. Ancak kaydı başka illerde olmakla birlikte İstanbul'da 300 bin Suriyelinin daha yaşadığı tahmin edilmektedir. Eğer bu grup da hesaplamalara katılırsa oran %5,6'ya çıkmaktadır. Sayısal olarak İstanbul'u takip eden Gaziantep'te 445 bin Suriyeli (nüfusun %21,4'ü), Hatay'da 432 bin Suriyeli (nüfusun %26,8'si) ve Şanlıurfa 429 bin Suriyeli (nüfusun %21,1'i) takip etmektedir. Bu illerde nüfusa oran olağanüstü yüksektir. Kilis il bazında nüfusuna oranla en fazla Suriyeli barındıran ildir. Kilis nüfusu 142 bin, Suriyeli sayısı 116 bindir. Yani nüfusun %81,6'sına denk gelen bir Suriyeli söz konusudur. Suriyelilerin Türkiye'de 100 binden daha fazla sayıda bulunduğu il sayısı ise 10'dur. Genel olarak zaten pek çok yapısal sorunu olan kentlere çok yüksek sayılarda Suriyeli gelmesi, bu kentlerdeki yoksullaşma ve kamu hizmetlerinde yaşanan sorunlar daha da artmıştır.

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

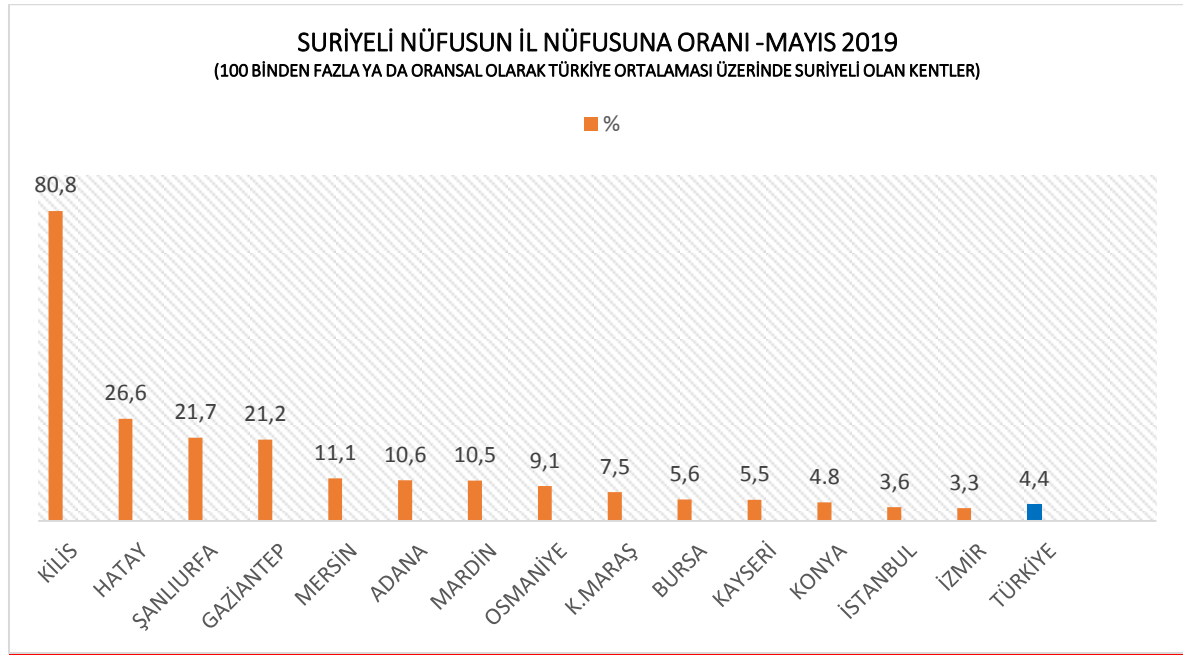
¹⁰ Burada sözü edilen Suriyeliler Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerdir. Diğer kategoriler konusunda kamuya açık veri bulunmamaktadır.

¹¹ Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programı çerçevesinde yapılan çalışmada, SUY yardım başvurusunda bulunan 2.4 milyon Suriyelinin 413 bin aile olduğu ifade edilmektedir. Buradaki aile büyüklüğü de 5,8'dir. Bkz.: Turkish Red Crescent and World Food Programme (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. Ankara, Turkey.

¹² GİGM bu oranı iki "bağımsız değişkeni" birbirine oranlayarak hesaplamaktadır. Eğer 82 milyon ile 3.6 milyon toplanır ve 85.6 milyonluk toplam sayı içindeki 3.6 milyonun oranı belirlenirse, o zaman Türkiye nüfusuna oran % 4.2 olmaktadır. Bu durum özellikle bazı il bazlı verilerde önemli farklılıklar yaratmaktadır.

Kent Mültecileri

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin büyük bölümü, 2013 sonrasında "kent mültecileri"ne dönüşmüştür. Ağustos 2019 itibariyle Türkiye'de bulunan 3,6 milyonu aşan Suriyelinin sadece %1,8'i (67 bin) 5 ilde bulunan 7 kampta (Hatay (3), Kilis (1), Adana (1), Kahramanmaraş (1), Osmaniye (1)) bulunmaktadır. Kamplarda yaşayanların sayısındaki düşüş devam etmektedir. Muhtemelen 2020'de kamplarda kalanların sayısı %1'in altına düşücektir. Yani Suriyeliler Türkiye'nin neredeyse tamamına yayılmış biçimde kent mültecileri olarak kamplar dışında yaşamaktadırlar. Türkiye Suriyeliler için bir yerleştirme planlaması yapmamıştır. Özellikle 2013 sonundan itibaren kamplardaki kapasite de dolunca, Suriyelilerin istedikleri yere yerleşmelerine izin verilmiştir. Suriyeliler, bekleneceği üzere kendilerine destek olacak yakınlarının olduğu ve çalışabilecekleri yerlere dağılmışlardır. Türk Hükümetinin savaşın kısa süreceği ve sığınmacıların geriye döneceğine dair inancı, bu tür bir kendiliğinden dağılımın gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu "doğal" ve kendi içinde son derece "liberal" yerleşim süreci, bölgeler, iller, ilçeler ve hatta semtler-mahalleler arasında olağanüstü dengesiz bir dağılıma neden olmuştur. Örneğin İstanbul'da 39 ilçe arasında bile çok farklı sayılar söz konusudur. Bu durum Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa için de geçerlidir. Sınır bölgesinde bazı ilçe, belde ve köylerde Suriyeli sayısı T.C. Vatandaşlarının sayısını aşmıştır.

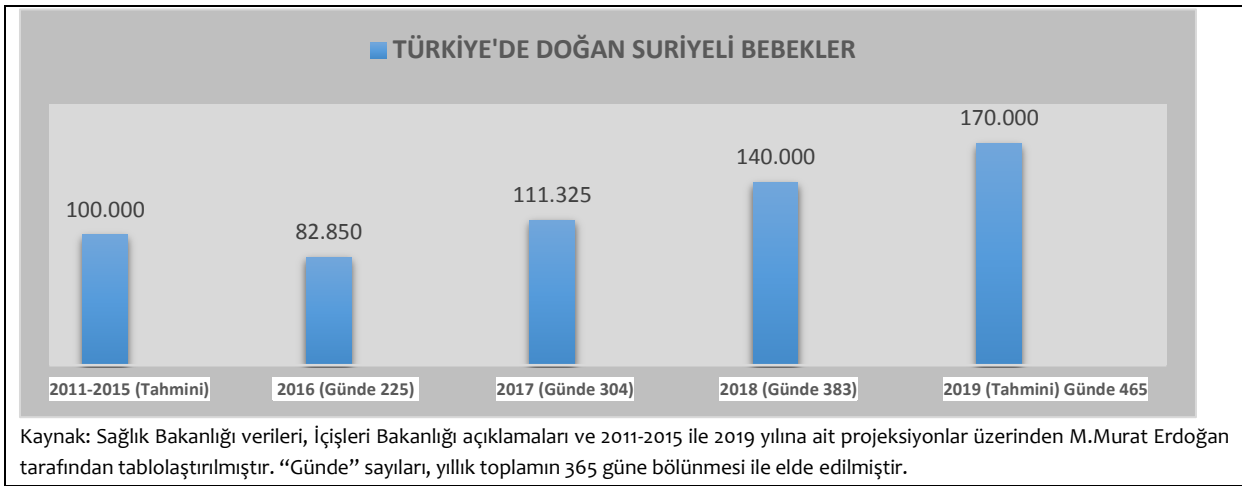

Yaş ve Cinsiyet

Türkiye'deki Suriyelilerin yaş grupları ve cinsiyet özellikleri de dikkat çekicidir. Suriyelilerin içinde 0-4 yaş grubunda yer alanlarının sayısı %14,7 yani 539 bindir. Suriyelilerin 1 milyon 694 bininden fazlası yani toplam içinde %46,4'ü ise 18 yaşının altındaki çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Dikkat çekici bir husus ise erkek nüfusun (%54,1) kadın nüfusundan (%45,8) oldukça fazla olmasıdır. 15-64 yaş arasındaki "aktif çalışma nüfusu" ise 2 milyonun üzerindedir.

Türkiye’de Doğan Suriyeli Bebekler

Türkiye’de 2011 sonrasında doğan Suriyeli bebek sayısı her geçen gün artmaktadır. Hayatın normalleşmesinin de bir sonucu olarak anlaşılabilir olan yeni doğan bebek sayısı konusunda 2011-2015 arasındaki belirsizlik söz konusu olsa da bu sayının toplamda 100 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Sağlık Bakanlığı’nın resmi verilerine göre Türkiye’de 2016’da 82.850, 2017’de 111.325, 2018’de 140 bin Suriyeli bebek doğmuştur. Basit bir projeksiyon ile 2019’da yeni doğan bebek sayısının en az 170 bin olarak gerçekleşeceği öngörülebilir. Yani 2019’da her bir gün doğacak Suriyeli bebek sayısı günde ortalama 465 olacak gibi görünmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısının halen 450 bini aştığı rahatlıkla söylenebilir.¹³ Türkiye’de doğan Suriyeli bebeklerin önemli bir sorunu da Suriye Devletinin de Türkiye’nin de otomatik biçimde vatandaşlık vermemesinden dolayı “de-facto vatansızlık” (“haymatlos”) durumlarıdır.

Eğitim

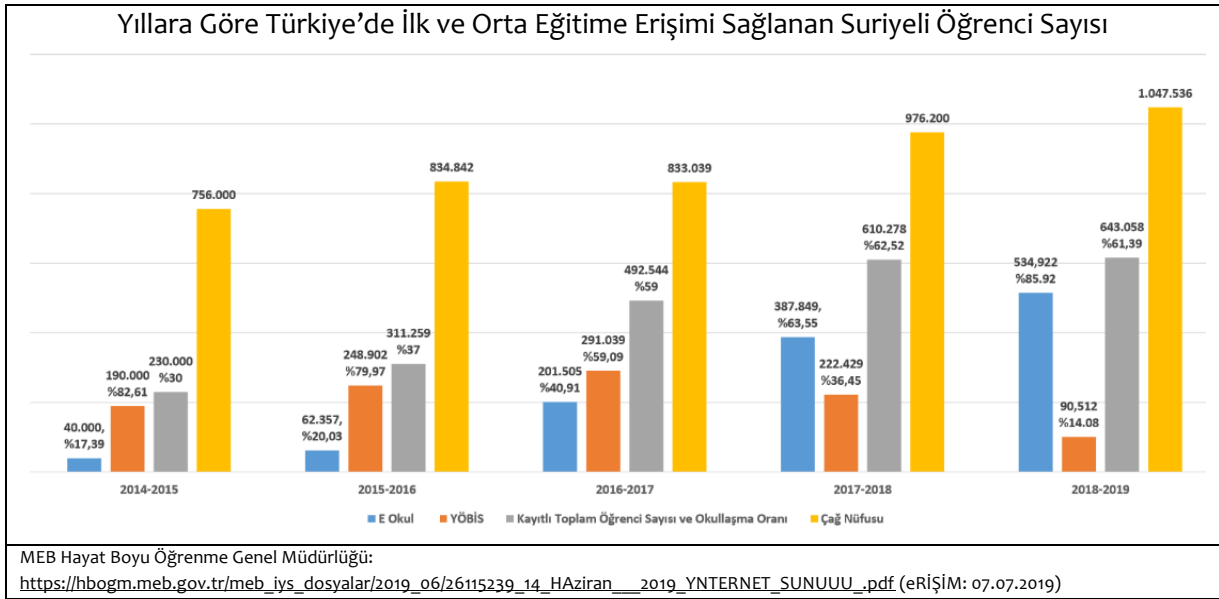
Türkiye’nin nüfusunun %4,42’sine denk gelen Suriyeli nüfusun genel eğitim durumu hakkında eldeki sınırlı veriler, Suriyelilerin Türkiye ortalamasının oldukça altında bir eğitim seviyesine sahip olduklarını, yaklaşık yarısının ya okur-yazar olmadığını ya da hiç okula gitmediklerini göstermektedir.¹⁴ Bunun nedeninin Türkiye’ye gelenlerin kuzey Suriye’den kırsal ve oldukça geleneksel bir bölgeden gelmeleri ve on yıllar boyunca da Suriye rejiminin bir politikası olarak eğitime ulaşma imkânlarının sınırlı olmasıdır.¹⁵ İkinci önemli faktör ise 2014-2016 arasında Türkiye’den giden 700 bin civarındaki Suriyelinin eğitim seviyelerinin nispeten daha yüksek olmasıdır.

¹³ İçişleri Bakanı Soylu, bu sayıyı 20 Ağustos 2019’daki açıklamasında 400 bin olarak vermiştir. HABERTÜRK TV-20.08.2019: <https://www.haberturk.com/son-dakika-bakan-soylu-dan-onemli-aciklamalar-2514831> (Erişim: 22.08.2019)

¹⁴ Bugüne kadar konu hakkında neredeyse tek resmi kaynak T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2016 yılında “Türkiye-AB Mülteci Uzlaşısı” müzakereleri çerçevesinde yayınlanan “Türkiye’deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi”¹⁴ başlıklı çalışmadır. Türkiye’ye gelen Suriyelilerin eğitim durumları, eldeki verilere göre oldukça olumsuz bir tabloya işaret etmektedir. Buna göre, Okuma yazma bilmeyen Suriyelilerin oranı yüzde 33,3 iken okuma yazma bilen ancak bir okul bitirmeyenlerin oranı yüzde 13’tür.

¹⁵ Türkiye’de %33,3 görünen okuyazar olmayan Suriyelilerin oranları Ürdün’de %13, Lübnan’da %14, Irak’ta ise %10 görünmektedir. Bkz.: United Nations Development Programme (UNDP), the International Labor Organization (ILO) and the World Food Programme (WFP) (2017) Jobs Make the Difference Expanding Economic Opportunities for Syrian Refugees and Host Communities Egypt - Iraq - Jordan - Lebanon - Syria – Turkey, s.83.

Genel eğitim seviyesi, sosyal uyum sürecinde, özellikle de çocukların eğitimi konusunda ailelerin desteğinin alınması bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi konusu, hem kayıp kuşakların en aza indirilmesi, onurlu bir yaşam hem de bir arada huzur içinde yaşamaya yönelik gelecek planlamaları bakımından hayati bir önem taşımaktadır. GİGM ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre Türkiye’de 5-17 yaş arasında yer alan yani zorunlu okul çağındaki Suriyeli çocukların sayısı 1.047.536’dır. Bu sayı Türkiye’deki geçici koruma altındaki toplam Suriyeli sayısının %28.97’sine denk gelmektedir. Bir anda karşı karşıya kalınan ve özellikle nüfusuna oranla %10’dan fazla Suriyeliyi barındıran yerlerde bütün eğitim kapasitesini zorlayan bu büyük sayı konusunda Türkiye olağanüstü bir çaba sergilemektedir. Suriyeli çocukların 2014-2015 eğitim yılında 230 bini, 2015-2016’da 311 bini, 2016-2017’de 492 bini 2017-2018’de 610 bini ve 2018-2019’da 643.058’i okullaştırılmıştır. Muhtemelen yeni öğretim yılında sayı 800 bini aşacaktır. Son verilere göre bu çocukların halen %61,41’i okullaştırılmıştır. Bu öğrencilerin MEB verilerine göre resmî okullarda ve geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullaşma oranları Ana okul %33,86, İlkokul %96,50, Ortaokul %57,66 Lise eğitimi ise %26,77 olarak gerçekleşmiştir. Ancak okullaştırılan Suriyeli çocuklara ilişkin veriler, okullaşma oranlarında da ciddi dengesizlikler olduğunu ortaya koymaktadır. İlkokul 1. ve 2. Sınıfta okullaşma %90’ın üzerine çıkmışken, bu oran 5, 6, 7 ve 8. (10-13 yaş arası) sınıflarda %57,66’ya, 9-12. Sınıflarda (yani 14-17 yaş grubu) ise %26,77’ye düşmektedir.

MEB’in Suriyeli öğrenciler için 2016 yılında oldukça önemli atılımlar yaptığı görülmektedir. MEB’in ilk önemli adımı AB Delegasyonu ile 3 Mart 2016 tarihinde Türkiye’deki Sığınmacılar (Suriyeliler) için Mali İmkân (FRIT) Kapsamında eğitim giderleri için 300 Milyon € anlaşma imzalamak olmuştur. Ama asıl önemli adım Ağustos 2016’da gerçekleşmiş ve MEB Suriyeli çocukların eğitime erişimi konulu “yol haritası”nı belirlemiş, ayrıca kurumsal kapasitesini güçlendirerek Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü içinde “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı”nı kurmuştur.¹⁶ Yol haritasında konu “geçici” olmaktan daha “kalıcı” olma anlayışı üzerine bina edilmiş ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemi içine entegrasyonu temel hedef olarak belirlenmiştir.

¹⁶ <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>

Suriyeli çocukların zorunlu okul çağında okuldan uzak kalmalarının birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlar, “geçicilik” algısı, mali yetersizlikler, özellikle erkek çocukların çalışmak zorunda kalması, okulların kapasite sorunu, ulaşım masrafları, kız çocuklarının okullara gönderilmemesi ve asimilasyon endişesi olarak sayılabilir. Bu bakımdan Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) kurumlarının şartlı okul desteğine katkı vermeleri son derece önemlidir. Bu destek ilköğretime devam eden kız çocuklarına 40 TL, erkek çocuklarına 35 TL, ortaöğretime devam eden kız çocuklarına 60 TL, erkek çocuklarına ise 50 TL olarak ödenmektedir. Ancak bölgesel farklılıklar dikkate alınarak, bu rakamların gerisine gitmeden, tam tersine daha yüksek miktarlarda aktif “şartlı destek” programları uygulanmasının hayati olduğu unutulmamalıdır.

Kuşkusuz Türkiye’deki 1 milyonu aşkın Suriyeli okul çağındaki çocuktan 643 bininin eğitime kazandırılması olağanüstü büyük başarıdır. Bu sayı pek çok Avrupa ülkesindeki toplam ilk ve ilköğretim öğrenci sayısından bile fazladır. Üstelik bu başarı MEB’deki teknik kapasite artışının son derece sınırlı kalması ile yani büyük fedakârlıklarla sağlanabilmiştir. Eğitim alanı hızlı yatırım yapılsa bile katkısı geç alınan bir alandır. Yani yeni okullar, derslikler kadar yetişmiş eğitimci ihtiyacı da çok yüksektir. MEB’in Temmuz 2017’de yaptığı ihtiyaç analizi çalışmasında da hem genel hem de il bazlı ihtiyaç ortaya konulmuştur.¹⁷ Buradaki en çarpıcı bilgi ise, analizin yapıldığı tarihte 856 bin olarak hesaplanan okul çağındaki Suriyeli çocuklar için ihtiyacın “1.189 yeni okul” olarak belirlenmiş olması, ancak “AB Projeleri Kapsamında Yapılacak Okul” sayısının sadece ihtiyacın %15,3’üne denk gelen 183 olarak verilmesidir.¹⁸ Mevcut sayılara göre sadece Suriyeli okul çağındaki çocukların standart bir eğitim alması için gerekli olan 24 dersliği olan okul sayısı 1.454, gerekli olan öğretmen sayısı ise 52.376’dır. Ancak ihtiyacın bütünüyle karşılanabilmesi için epeyce zaman gerektiği ve bu süre içinde de kayıp kuşakların artacağı açıktır. Kuşku yok ki eğitim aynı zamanda bir kapasite ve maliyet kalemidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in hesaplamalarına göre Türkiye’de bir ilkokul-ortaokul-lise öğrencisinin ortalama maliyeti 2017 yılında yıllık 8.111 TL olarak gerçekleşmiştir.¹⁹ Bu rakam esas alındığında, okullandırılan 640 bini aşkın Suriyeli çocuğun bir yıllık okul maliyetinin 5,1 milyar TL, yani 7 Haziran 2019 Euro kuru ile (6,3 TL= 1 Euro) 823 milyon € olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki Suriyeli Üniversite Öğrencileri

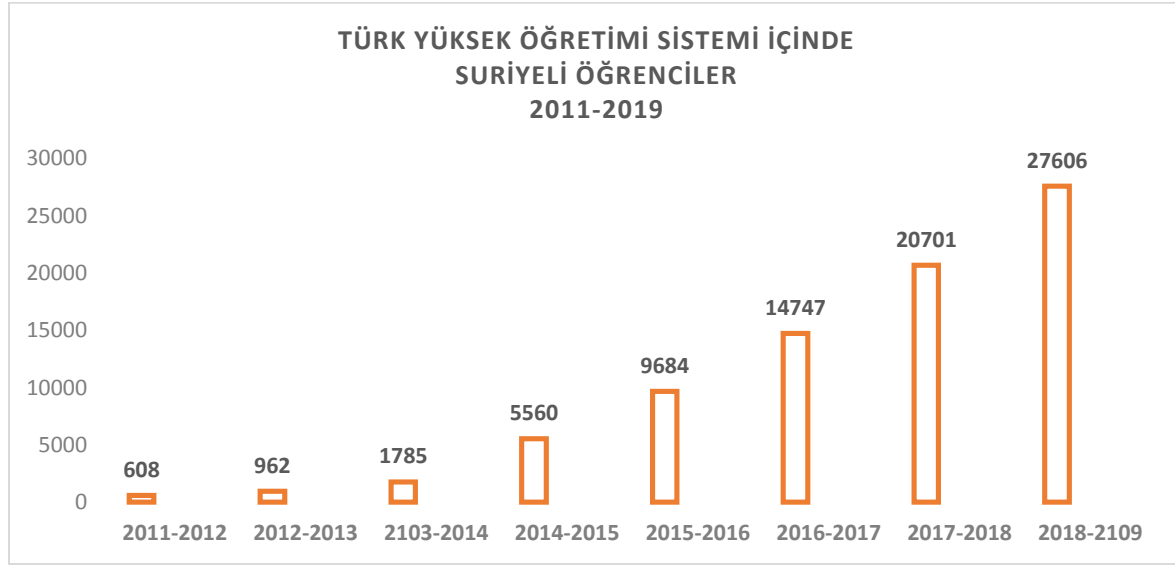
Türkiye’de bulunan Suriyeliler içinde, bir bölümü Suriye’deki eğitimini yarıda bırakarak Türkiye’ye gelmiş olanlardan, bir bölümü ise Türkiye’de ilköğretim ve lise eğitimi aldıktan sonra Yabancı Öğrenci Sınavlarını ve dil sınavlarını başarıyla üniversitelere giren Suriyeli öğrenci sayısı sürekli olarak artış göstermektedir. Türkiye’deki 100 civarındaki devlet ve 50 civarındaki vakıf (özel) üniversitede öğrenim gören Suriyeli üniversite öğrencisi sayısı 2016-2017 akademik yılında 14.747, 2017-2018 akademik yılında 20.701, 2018-2019 akademik yılında ise 27.606’ya çıkmıştır. Suriyeli öğrenciler, Türkiye’de yaklaşık 140 bin civarında olan uluslararası öğrenciler arasında da son iki yılda sayısal büyüklük olarak da ilk sırada yer almaktadırlar. 2017-2018 verilerine göre aralarında 410 doktora, 1.650 yüksek lisans öğrencisi bulunan Suriyeliler, devlet üniversitelerinden her türlü harçlardan muaf olarak öğrenimlerine devam etmektedirler. Suriyeli üniversite öğrencileri içinde

¹⁷ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017 (PPP: Slayt: 37).

¹⁸ AB Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Eğitim Altyapısını Desteklemek Maksudıyla; FRİT kapsamında 150 Milyon Avro (75 Betonarme Okul Binası), MADAD2 kapsamında 68 Milyon Avro (30 Okul Binası Prefabrik+ Betonarme) ve FRİT (Ek Fon) 45 Milyon Avro (46 Prefabrik Okul) yapılması planlanmıştır. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017 (PPP-Slayt:36)

¹⁹ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27600>

burs alanların oranı %15'ler civarında görünmektedir. Hem Suriyeli gençlerin eğitim ve kariyerlerine devam edebilmeleri hem de uyum süreçlerinde aktif rol oynayabilmeleri bakımından üniversite öğrencilerinin varlığı son derece önemlidir.²⁰

Kaynak: YÖK: <https://istatistik.yok.gov.tr/> YÖK tarafından yayınlanan yıllık sayılar M.Murat Erdoğan tarafından tablolaştırılmıştır.

Çalışma Dünyası – İstihdam ve Girişimcilik

Bütün kitlesel insani hareketlerin en hassas konularından birisi çalışma alanıdır. Yerel toplum, sonradan gelen ve çok büyük ihtimalle “ucuz işçi” olarak çalışacak olan göçmen-mülteci-sığınmacı olanların işlerini ellerinden alacaklarından endişe eder. Bu haksız bir endişe de değildir. Türkiye 2011’e kadar bu anlamda bir tecrübe yaşamamıştır. Ancak, Suriyelilerin 2011’de Türkiye’ye gelmesi sonrasında Türk toplumu da bu fenomen ile karşı karşıya kalmıştır. Birkaç sene içinde nüfusunun %5’ini aşan sayıda mülteci alan Türkiye’de doğal olarak istihdam konusu gündeme gelmiştir. 2015 yılında hazırlanan ve Türk İş Dünyasının konuyla ilgili görüşlerine yer verilen TİSK raporunda²¹, sadece işini ucuz işgücü arzı nedeniyle kaybetme riskinden ötürü rahatsızlık duyan emekçiler değil; aynı zamanda kayıt dışı ekonomi nedeniyle ortaya çıkacak olumsuzluklara dikkat çeken kurumsal çalışan işverenlerin de kaygılı olduğu gözlenmiştir. Kurumsal şirketler, ucuz işçilik ve kayıtdışıyla rekabet etmenin güçlüklerini dile getirmişler, hatta sırf bunun için Suriyelilere çalışma haklarının verilmesinin daha doğru olacağını ifade etmişlerdi.

2013’den itibaren Suriyelilerin kamp dışı alanlarda, kent merkezlerinde yaşamaya başlamasıyla birlikte ekonomik faaliyetlerin içinde yer almaları süreci kendiliğinden başlatmıştır. Kamp dışında yaşayanlar için 2011’den bu yana düzenli ve sürekli olarak mali destek sağlanması çok istisnai durumlar dışında söz konusu olmadığı için, kentsel alanlarda çalışmak kaçınılmaz olmuştur. Kayıtdışı alanda çalışmaya başlayan Suriyelilerin sayısı 400 binlere ulaştıkça Türkiye devleti bu konuda düzenleme yapma ihtiyacı duymuş ve 15 Ocak 2016 itibarıyla Türkiye’de yaşayan Geçici

²⁰ M.Murat Erdoğan ve diğerleri (2019) “Elite Dialogue”: Suriyeli Akademisyenler ve Lisansüstü Öğrenciler Aracılığı ile Türkiye’de Bulunan Suriyeli Sığınmacılar ile Diyalog, AB HOPES-MADAD, Türk Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi-TAGU.

²¹ M.Murat Erdoğan ve Can Ünver [2015] Perspectives, Expectations and Suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey, TİSK.

Koruma Altındaki Suriyelilere çalışma hakkı tanınmıştır. Bu düzenlemeye göre, en az 6 aydır Türkiye’de kayıt altında olan Suriyeliler, bir iş yerinde 1/10 oranında olmak üzere, en az asgari ücretle çalışmak kaydıyla, işverenlerin talebi ile çalışma hakkına sahip olabilmektedir. Ancak Türkiye’deki Suriyelilerin ekonomik faaliyetleri ve uyumu bakımından son derece önemli olan ve Suriyelilerin resmi olarak çalışmasına imkân sağlayan bu adım, kayıtdışı çalışan Suriyelilerin kayıtlı hale gelmesi bakımından beklenen etkiyi gösterememiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 31 Mart 2019 tarihinde yapılan açıklamaya göre Türkiye’de çalışma izni verilen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşı kişi sayısı 31 bin 185 kişidir.²² Oysa yapılan araştırmalar Türkiye’de çalışan Suriyeli sayısının toplam nüfuslarının %30’undan fazla olduğunu, yani en az 1.2 milyon Suriyelinin çalıştığını göstermektedir. Türkiye’de fiilen çalışan Suriyeliler dikkate alındığında, bu sayılar çalışma haklarının geçici koruma altındaki Suriyeliler için yeterince işlevsel olmadığını ve çalışmakta olan Suriyelilerin %95’inden fazlasının halen kayıt dışı çalıştığını açık biçimde göstermektedir.²³ Ancak kayıt dışı çalışma ne yazık ki Türk ekonomisinin de arzu edilmeyen bir gerçekliğidir. TÜİK’in Mayıs 2019 verilerine göre²⁴ halen aktif çalışan T.C. Vatandaşları arasında “herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan” yani “kayıtdışı” çalışanların oranı %34,4’dür. Yani Türkiye’nin toplam 32,3 milyon olan 15 yaş üstü “işgücü” içinde 10 milyondan fazla T.C. Vatandaşı halen “kayıtdışı” çalışmaktadır. Suriyeliler için yapılan bütün projeksiyonlar Türkiye’de 1 ile 1,2 milyon civarındaki Suriyelinin kayıt dışı çalışarak da kendi ayakları üzerinde durmayı başardığını, devletten mali destek ihtiyaçlarının azaldığını ve Türk ekonomisine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Dünya Bankası başta olmak üzere pek çok uluslararası kurum, Türkiye’nin Suriyelileri kamplarda barınmaya zorlamadıkları ve çalışmalarına (kayıt dışı da olsa) izin verdikleri için doğru bir politika izlediğini, bunun hem ekonomiye katkı sağladığını, hem de mültecilerin onurlu yaşamasını kolaylaştırdığını ifade etmekte, hatta bunun “kalkınmacı mülteci politikası” olarak da adlandırılabilirliğini ifade etmektedirler.²⁵ Yani burada, sürdürülebilir olmasa ve özellikle “decent job” bakımından son derece tartışmalı olsa da kayıtdışı ekonominin Suriyeliler için önemli bir imkân ve alan yarattığı anlaşılmaktadır. Bu durumun Türkiye’de Suriyelilere yönelik “kırılğan” olsa da hala oldukça yüksek seviyede seyreden toplumsal kabulün de yüksek seviyede gerçekleşmesinin önemli bir nedeni olarak değerlendirilebilir.²⁶ Zira kayıt dışı ekonomi, Suriyelilerin Türkiye’de nispeten sorunsuz yaşamalarında, daha da önemlisi yerel toplum için işsizlik yaratmadan çalışmalarında önemli olumlu rol oynamış görünmektedir.²⁷

Türkiye’deki Suriyelilerin ekonomik uyumunda, Suriyeli girişimcilerin de elbette önemli katkıları bulunmaktadır. Suriyeliler Türkiye’de kendi işyerlerini Türk Ticaret Kanunu’na uygun olarak

²² Bu sayı 15 Kasım 2018 tarihindeki 32 bin 199 kişiden daha az olması dikkat çekicidir. Ancak sayıların düşmesinde vatandaşlığa alınan Suriyelilerin önemli bir rol oynadığı tahmin edilebilir.

²³ SUI/ESSN yardımlarını organize eden Kızılay ve WFP tarafından yapılan kapsamlı araştırmada Türkiye’deki Suriyeliler ve diğer uluslararası koruma altındakilerin (özellikle Afgan ve Iraklı) çalışma hayatına ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Burada araştırmanın yapıldığı örneklemin temsil ettiği 413 bin ailenin %84’ünde en az bir kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Bunların içinde çalışma izni olanların oranı ise %3’tür. “WFP and TRC developed the Livelihoods Survey to provide additional evidence to inform the design of the transition from basic needs assistance to more sustainable livelihoods opportunities for refugees in Turkey. The survey sample is drawn from the ESSN applicant pool and aims to assess the potential for refugee integration into Turkish labour markets, as well as to identify key constraints.” Turkish Red Crescent and World Food Programme (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. Ankara, Turkey.

²⁴ Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK: <http://tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30683> (Erişim: 07.07.2019)

²⁵ Dünya Bankası: World Bank Report: Turkey’s Response to the Syrian Refugee Crisis and the Road Ahead, December 2015

²⁶ M.Murat Erdoğan (2018) Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları”, İstanbul

²⁷ Araştırmaya göre sığınmacıların %20’si vasıfsız işlerde çalışırken, %19’u tekstilde, %12’si inşaat, %10’u el sanatlarında çalışmaktadır. Ayakkabıcılık (%6), ticari işler (%5) ve tamir işlerinde çalışanlar (%5) daha sonar gelmektedir. Ancak iller arasında ve bölgeler arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Zira İstanbul’da çalışan sığınmacıların yaklaşık %50’si tekstilde çalışırken, Mersin’dekilerin %25’i tarımda çalışmaktadır. Araştırma düzenli işlerde uzun süreli sözleşme ile çalışanların %45 civarında olduğunu, %54’ün ise vasıfsız işçi olarak düzensiz işlerde çalıştığını göstermektedir. Düzenli iş alanı tekstilde çok yüksek orandadır (%79). Günlük (düzensiz) işlerde çalışanlar aylık ortalama 1,058 TL, düzenli çalışanlar ise 1,312 TL kazanmaktadır. En yüksek ortalama gelir tekstil sektöründe 1332 TL olarak gerçekleşmektedir. Vasıfsız işler (768 TL) ve özellikle tarım alanı (756 TL) en düşük ücretin geçerli olduğu alanlardır. Turkish Red Crescent and World Food Programme (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. Ankara, Turkey.

kurabilmektedirler. Türkiye’de resmi olarak kayıtlı olan işletmelerde, işletme sahibi resmen çalışma izni için başvurabilmektedir. Bir bölümü sadece kendini finanse eden mikro düzeydeki işyerlerinden de oluşsa halen Türkiye’de Suriyelilerin kurdukları şirket sayıları önemli bir artış eğilimindedir. 2017 ve 2018’de Türkiye’de kurulan en fazla yabancı şirket Suriyelilere aittir. Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 26 Şubat 2019 tarihi itibarıyla en az bir ortağı Suriye uyruklu olan şirket sayısının 15 bin 159 olduğunu belirtilmektedir.²⁸ Kayıt dışı açılan firmalarla birlikte sayının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Kurulan şirketlerin başında, toptan ticaret, gayrimenkul ve inşaat sektörleri gelmektedir. Bazı araştırmalara göre Suriye Ortak Sermayesi 100 milyon doları aşmıştır.²⁹

Sosyal Uyum Yardımı (SUY-ESSN) Programı

Türkiye’deki Suriyeli ve diğer sığınmacılar için mali destek programları 2016 sonuna kadar istisnai birkaç uygulama dışında gerçekleşmemiştir. Bu konudaki asıl program Türkiye ile AB arasında 16 Mart 2016 mutabakatı ile başlamıştır. Aralık 2016-Nisan 2019 arasında AB tarafından sağlanan 998 milyon avroluk finansman sayesinde SUY programı Türkiye’de toplamda 276.556 hanedeki 1.606.404 uluslararası koruma altında kişiye destek sağlanmıştır. Bunun %88,2’si yani 1.417.882’i (yaklaşık 245 bin hane) Suriyelidir. Bu destek Türkiye genelinde kamp dışında yaşayan sığınmacıların ve mültecilerin gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını onurlu bir biçimde karşılamalarını amaçlamaktadır. Yardım, muhtaçlık durumunun değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, KIZILAYKART aracılığı ile verilmektedir. Kişi başına aylık 120 TL (23 Ağustos 2019 kuru ile yaklaşık 19 €) olan bu kaynak sığınmacılar için düzenli bir mali kaynağa dönüşmüştür. SUY yardımları her ne kadar Suriyeliler için önemli bir düzenli kaynağa dönüşmüş olsa da, Türkiye’de bulunan 630 bin civarındaki hanede yaşayan 3,6 milyonu aşkın Suriyelinin yaklaşık olarak %39’una ulaştırılabilmektedir. SUY yardımı alanların yine de çalışmadan hayatlarını idame ettirmeleri kentsel alanlarda son derece zordur. Daha da önemlisi SUY yardımı alamayanların yani 2,2 milyon Suriyelinin yani 385 bin ailenin yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmaktan başka seçenek bulunmamaktadır.

Maliyet

Türkiye’nin 8,5 yılda Suriyeliler için yaptığı harcamanın 37 milyar dolar olduğu Türk resmi kurumlarınca ifade edilmektedir.³⁰ Sürecin başından beri Türkiye’nin sığınmacılar için yaptığı siyasi, sosyal ve özellikle de mali fedakârlık takdir edilse de mali boyut tartışılmaktadır. Kuşku yok ki özellikle acil durum yönetimi yapılan bu tür bir maliyet hesabı yapmak kolay değildir. Ancak 2014’ten bu yana 3 milyonun üzerinde sığınmacıya ev sahipliği yapan, bugün 4 milyonu aşan sayıya ulaşılan sığınmacı sayısının ciddi bir maliyet yaratmaması beklenemez. Türkiye’nin “yük paylaşımı” konusundaki çağrılarını da son derece haklıdır. Ancak burada iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin sığınmacılar için yaptığı harcamalar konusunda şeffaflık yeterince sağlanamamış, hangi harcamanın, nereye, hangi kaynaklarla, ne için yapıldığı yeterince açıklanmamıştır.³¹ Bu durum

²⁸ CNN-TÜRK: <https://www.cnnturk.com/ekonomi/bakan-pekcan-15-bin-159-suriyeli-sirket-var>

²⁹ İçişleri bakanı Süleyman Soylu, 20 Ağustos 2019’daki Habertürk TV Programında kayıt dışı çalışmanın herkese olduğu gibi Suriyelilere de yasak olduğunu vurgulayarak, bu durumdakilere iki aylık bir rehberlik yaptıklarını ve bunun tarihini de 31 Ekim’e kadar devam ettireceklerini söyledi. Suriyelileri kayıtsız çalıştıranlara ilişkin 31 Ekim’den sonra gerekli işlemleri yapacaklarını aktaran Soylu, İstanbul’un iş hayatına uygun bir şekilde kayıt olan Suriyelileri tutacaklarını ancak diğerlerini göndereceklerini belirtti. HABERTÜRK TV-20.08.2019: <https://www.haberturk.com/son-dakika-bakan-soylu-dan-onemli-aciklamalar-2514831> (Erişim: 22.08.2019)

³⁰ Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Suriyeliler için 37 Milyar Dolar Harcadık” (27.06.2019) <http://www.kamubulteni.com/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-suriyeliler-icin-37-milyar-dolar-harcadik-h11496.html> (Erişim: 17.08.2019)

³¹ Bu konuda 6 Aralık 2017’de ilgili Başbakan Yardımcısının yaptığı açıklama için Bkz.: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/8044>

tereddütlere neden olmaktadır. İkinci sorun ise tenik bir tanım sorunundan kaynaklanmaktadır: Türk devletinin yaptığı açıklamalarda “harcama”dan değil, “maliyet”ten söz etmesi daha doğru olacaktır. Zira 4 milyonu aşkın sığınmacının doğrudan harcamalar dışında da pek çok farklı maliyeti bulunmaktadır. Bu konuda Almanya’nın Köln Üniversitesinin yaptığı hesaplama ilginç bir karşılaştırma imkânı vermektedir.³² Bu araştırmaya göre 1 mültecinin Almanya’ya maliyeti yıllık 15, aylık 1.250, günlük 41 Euro’dur. Almanya’daki harcama rakamları esas alınarak Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin maliyeti hipotetik olarak hesaplandığında rakam 230 milyar Euro’yu aşmaktadır.³³ Ancak konuyu sadece mali çerçeveden ele almak da yeterince açıklayıcı olmamaktadır. Örneğin Türkiye AB’ye her yıl 20 milyar € olmak üzere 5 yıl süre ile 100 milyar € ödemeyi önerse, ama bunun karşılığında Türkiye’deki sığınmacıların yarısının yani 2 milyonunun alınmasını isterse, bunun kabul görmesi mümkün müdür, tabii ki değildir. Yani konu sadece mali yük değildir. Zira dünyanın her yerinde mülteciler konusundaki asıl sorun sosyal, siyasi ve güvenlik riskleridir ve maliyetleridir.

Yerel Yönetimler ve Yerel Uyum

Türkiye’deki Suriyelilerin %97’sinden fazlası “kent mültecileri” olarak hayatlarına devam etmektedirler.³⁴ Son yıllarda sıklıkla gündeme gelen BM’in “Mülteciler İçin Küresel Mutabakat” vizyonu da mülteciler konusundaki sürecin en önemli aktörlerinden birisinin yerel yönetimler olması gerektiğini ve “yerel uyum” modellerine önem verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁵ Mutabakatın ilkeleri hayata geçebilecek mi endişesi, yerel yönetimlerin fiilen üstlendikleri rolü azaltmamaktadır. Bu konuda Türkiye’de de 2011’den bu yana son derece önemli ve öğretici bir süreç yaşanmaktadır. Türkiye’nin kentsel alanlarda yaşayan Suriyeliler için özel bir mülteci kotalama ve dağıtım sistemi bulunmamaktadır. Bu nedenle de ülke içinde Suriyelilerin sayısal ve oransal olarak dağılımlarında çok ciddi farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar bir ilin farklı ilçeleri ya da mahalleleri arasında da yaşanmaktadır. Kendi iradeleri ve kontrolleri dışındaki gelişmelerle bir anda çok ciddi sayılarda mülteci ile birlikte yaşamak zorunda kalan kentlerde, belediyelerin temel gelir kaynağı olan ve vatandaş sayısına göre belirlenen mali destekleri mülteciler alamamaktadırlar. Bu konuda Türkiye’de öncelikle merkezi mali destekler için vatandaşların dışındaki kayıtlı yabancıların da hesaba katıldığı bir yasa değişikliğine ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak bu konu siyasi hassasiyetler nedeniyle kolaylıkla gerçekleştirilemeyebilir. Bu nedenle kısa vadede başta AB olmak üzere uluslararası destek kurumlarının belediyelere daha çok destek vermesi ve böylece “yerel uyum” süreçlerini desteklemesi gerekir. Bu konuda AB kaynaklarından ayrılacak bir bölümün, tıpkı SUY/ESSN programına benzer biçimde belediyelere “uluslararası koruma altında bulunan kişi başına ayda 5 € gibi bir kaynak” şeklinde verilmesinin, sürece olağanüstü olumlu katkı vereceği açıktır. Bu kaynak Türkiye’deki 4 milyon sığınmacı için ayda 20, yılda 240 milyon € anlamına gelecektir.

³² Andreas Becker, “The Costs of The Refugee Crisis”, DW, February 1, 2016, <http://www.dw.com/en/the-costs-of-the-refugee-crisis/a-19016394> (accessed Jan 10, 2017)

³³ Köln Üniversitesi hesaplaması dikkate alınır ve aylık mülteci başına 1.250 Euro üzerinden bir hesaplama yapılırsa, Türkiye’de Mayıs-Aralık 2011’de 14.237, 2012’de 225 bin, 2013’de 1.5 milyon, 2014’de 2.5 milyon, 2015’de 2.8 milyon, 2016’da 2.9 milyon, 2017’de 3.4 milyon, 2018’de 3.6 ve 2019’un ilk altı ayında 3.6 milyon Suriyeli mültecinin toplam maliyeti 230 milyar Euro’yu aşmaktadır.

³⁴ Türkiye’deki belediyeler ve mülteciler konusundaki süreç yönetimi konusunda Marmara Belediyeleri Birliği tarafından yaptırılan en kapsamlı çalışmalardan birisi için bakınız: M.Murat Erdoğan [2017] “Urban Refugees From “Detachment” to “Harmonization” Syrian Refugees and Process Management of Municipalities: The Case of Istanbul”, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul

³⁵ UNHCR: <https://www.unhcr.org/the-global-compact-on-refugees.html> (Erişim: 01.07.2019)

Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de mülteciler krizinde STK’lar, özellikle de uluslararası STK’lar ve kurumlar önemli rol üstlenmişlerdir. Bazı dönemlerde iNGO’ların çalışmaları konusunda sorunlar yaşansa da Türkiye’de halen çok sayıda uluslararası kurumun aktif çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Türk Devletinin BM başta olmak üzere uluslararası kurumlar ile yoğun işbirliği de yoğun biçimde devam etmektedir. Türkiye’nin genel şikâyeti, çok sınırlı kaynak getirilmesi ve kaynağın Türkiye’nin kurumları ile değil, daha otonom dağıtılmasıdır. Bazen de gelen yardımların siyasi amaçlar taşıması endişesi ortaya çıkmaktadır. Zaman zaman uyum süreçlerini bir “tuzak” olarak görme eğiliminden kaynaklı olarak, uyum amaçlı projelere yönelik tepkilere de rastlanmaktadır. Zira uyum için AB ve diğer kurumların yaptığı harcamaların büyük ölçüde araçsal olduğu düşünülmekte, uyum sürecinin mültecilerin Türkiye’de kalıcı olma eğilimlerini artırdığı düşüncesi nedeniyle bunlara şüphayle bakılmaktadır.

Türkiye’de mülteciler konusunda faaliyet gösteren uluslararası kurumlar içinde BMMYK, Uluslararası göç Örgütü (IOM), ICMPD, Dünya Bankası ve özellikle de GIZ’in özel bir yeri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Türkiye’de 2011 sonrasında yaşanan bir başka gelişme de kriz yönetimi ve özellikle mülteci hakları ve saha operasyonları konusunda olağanüstü kapasite artışıdır. Halen Türkiye’de mülteciler için faaliyet gösteren uluslararası kurumlar, STK’lar, BM Kurumları ve güçlü yerel STK’larda çalışan kişilerin sayısı 50 bine yaklaşmıştır. Bu durum Türk gençlerine hem yeni bir iş alanı yaratmış, hem de uluslararası ilkeler çerçevesinde çalışma, proje geliştirme, proje uygulama, Kamu-STK-Uluslararası Kurum ilişkilerini düzenleme vb pek çok konuda çok ciddi ve yeni bir sektörün gelişmesine neden olmuştur. Daha da önemlisi bu kişiler, kamu kurumları ile uluslararası kurumlar arasında önemli bir rol üstlenmiş ve her iki tarafa katkı sağlayabilme olanağına kavuşmuşlardır.

Toplumsal Kabul ve Uyum

2011 yılında sadece 58 bin mülteci olan Türk toplumunun bir anda 4,1 milyonu aşkın yani nüfusun %5’ine varan sayıdaki mülteci ile baş başa kalması bakımından da önemli bir “sosyal şok”dan söz edilebilir. Ancak kabul etmek gerekir ki bu sosyal şoka rağmen, Türk toplumunun toplumsal kabul düzeyi, bütün kaygılarına, tersine dönen rahatsızlık ve reddetme eğilimine ve Suriyelilerin gitmelerini istemelerine rağmen hala son derece yüksek seviyededir. Bu nedenle de hala tam olarak Türkiye’de yerel ve genel seçimlerin gündemi bile ol(a)mamıştır. Bu konuda Türk toplumunun ortaya koyduğu performans, dayanışma ve kabul son derece kıymetlidir. Yüksek toplumsal kabulün gerçekleşmesinde şu hususların etkili olduğu söylenebilir:

1. **Kitlesele sorunlara/krizlere alışkanlık ve kültürel-dinsel dayanışma:** Kuşku yok ki krizin başlangıç yıllarında özellikle 2014’e kadar Türk toplumu kendiliğinden Suriyeliler için olağanüstü bir dayanışmayı ortaya koymuştur. Bu daha sonra çok hızla tükeniş sürecine girse de başlangıçta Suriyelilerin Türkiye’de tutunmasında önemli bir etki yaratmıştır.
2. **Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliği:** Toplumun en az yarısı Erdoğan’ın Suriye ve Suriyeliler politikasındaki liderliğine güvenerek neredeyse sorgulamadan kabul etmiştir. Bu durum hala kısmen geçerlidir. Dolayısı ile Erdoğan’ın politika değişikliği de son derece etkili olacaktır.

3. **Dönüş inancı:** Türk toplumu hala Suriyelilerin geri döneceğine inanmak istemektedir. Zaten bu inanç kaybolunca tepkiler artmaktadır.
4. **Fakirlik dayanışması:** Türk toplumu içinde yaşayan Suriyeliler bekleneceği üzere yoksul kesimlerle birlikte yaşamaktadır. Bunun kitleler arasında ciddi bir yoksulluk dayanışması yaratmasına önemli bir katkısı olmaktadır. Yani Türkiye henüz yeterince zengin değildir ve bu kabulü kolaylaştıran bir unsurdur.
5. **İş kaybının sınırlı kalması:** Kitlesele göçlerde çok endişe edilen ve kabulü zorlaştıran hususlardan birisi ucuz işgücü nedeni ile yaşanacak iş kayıplarıdır. Ancak bu durum Türkiye’de ekonominin %33’ünü aşan kayıt dışı ekonomi sayesinde kolay atlatılmıştır. Kayıt dışı ekonomi kabul edilemez bir sömürü alanıdır ama kısa vadede Türkiye’de Suriyeliler kayıt dışı ekonominin olara sunduğu çalışma imkanından yararlanarak ayakları üzerinde durmuşlar ve daha da önemlisi sınır bölgeleri haricinde işsizliğe neden olmamışlardır. Halen çalışan en az 1.2 milyon Suriyelinin Türklerin iş kaybına neden olmamaları toplumsal kabulü kolaylaştırmıştır.
6. **Suç oranlarının düşük kalması:** Toplumsal kabulde önemli hususlardan birisi suç oranlarında mülteciler dolayısıyla yaşanacak artıştır. Suriyelilerin sekiz yıllık süreçte son derece dikkatli davranmaları ve suç olaylarının çeteleşmelerin dışında kalmaları toplumsal kabulü kolaylaştırmıştır.
7. **Kamu Hizmetlerinde aksamanın bölgesel kalması:** Kitlesele göçlerde kamu hizmetlerinin olumsuz etkilenmesi de son derece önemli bir etki yaratır. Bu konuda sınır bölgesinde, özellikle nüfusu içinde %10’dan daha fazla Suriyeli barındıran yerlerde başta sağlık, eğitim gibi kamu hizmetlerinde önemli aksaklıklar ve bundan kaynaklı sorunların yaşandığı bilinmektedir. Ancak bu durum Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa dışında çok yüksek seviyede hissedilmemiştir.
8. **Serbest Yerleşim:** Mülteciler ya da göçmenler için düzenli ve kotalara göre “yerleştirme” politikaları göç yönetimi bakımından son derece önemlidir. Ancak Türkiye bu konuda farklı bir politika uygulamış –ya da politika uygulayamamış- ve Suriyeliler kendi iradeleri ile yaşayacakları, çalışacakları, kendilerini güvenli hissettikleri yerlere yerleşmiştir. Bu durum göç yönetimi bakımından bir zaaf olsa da gerek hayatta farklı bir etki yaratmış ve hem mülteciler kendilerini daha özgür hissetmiş, hem bölünmemişler hem de gittikleri yerde toplumsal direçle karşılaşmadıkları için kolaylıkla yerleşmiş ve hayatlarını kurmuşlardır. Bu kendiliğinden sistemin testi bakımından son derece değerli bir örnek olarak da algılanabilir.

Uyum Tartışmaları: Kime Neye Nereye “Uyum”?³⁶

Türk toplumu ilk kez bu kadar yoğun bir insani hareketlilik ile karşı karşıya kalmış ve uyum da bu çerçevede gündeme gelmiştir. Ancak uyum süreci pek çok bakımdan sorunludur. Zira uyumun ne olduğu, kimin neye nasıl uyum sağlayacağı hususunun özellikle de bu çağda çok da kolay olmadığı bilinmektedir. Türkiye ise bu konuda çok az tecrübeye sahiptir. Ancak bu konuda önemli birkaç yeni fenomen ile karşılaşıldığı açıktır:

* Uyum konusu devletler için problemlili bir alandır. Zira devletler uyum politikalarının kalıcılığı artırma riski çok yüksek olduğu için sürekli kalmalarına sıcak bakmadıkları kitleler için uyum politikası yapmaktan özenle kaçınırlar. Almanya’nın 1961’de gelen Türkler için uyum politikalarına

³⁶ Türkiye’deki Suriyelilerin Uyumunu ve Türk toplumunun konuya yaklaşımı bakımından Türkiye’de yapılan en kapsamlı çalışma için Bkz.: M.Murat Erdoğan (2018) Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları”, İstanbul

1980'lerin ortalarında başlamaları da bundan kaynaklanmaktadır. Ancak uyum politikarından kaçınmanın ciddi maliyetleri orta ve uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan vizyoner politikalara ihtiyaç bulunmaktadır.

* Uyum süreci hem çift yönlüdür hem de bir ayağı devlet, diğer ayağı toplum üzerinden gider. Toplum uyum konusunda direnç gösterirse, devlet ne yaparsa yapsın yetmeyebilir. Ama toplum hazır ise devletinde başta statü ve imkanlar olmak üzere kapsamlı bir uyum politikası yapması gerekmektedir.

* Yapılan araştırmalar Türk toplumunun Suriyelilere yönelik çok ciddi bir sosyal mesafeye ve “yabancılaştırma” eğilimine sahip olduğu ortaya koymaktadır. Bu durum Suriyelilerde ise tam tersinedir.

* Suriyeliler kendilerini topluma daha şimdiden çok uyum sağladıklarına inanmaktadırlar, Türk toplumu ise bu konuda son derece kaygılıdır.

*Uyum çalışmalarında yaygın inanışlardan birisi “kültürel yakınlık varsa uyum kolay olur” yaklaşımıdır. Dünyada başka örnekler ile birlikte Türkiye’deki Suriyeliler de bunun çok da gerçekçi olmadığını, yani kültürel yakınlığın uyumu sağlamanın unsurlarından sadece birisi olduğunu, asıl belirleyicinin sayısal büyüklükler ve süreç yönetimindeki başarı olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısı ile kültürel yakınlığa güvenilerek duygusal bir yaklaşımla uyumun sağlanması belki başlangıçta bir dayanışma şeklinde olabilir ama sürdürülebilir değildir. Sayısal büyüklükler dikkate alınmalı ve süreç yönetimi duygusalıktan bağımsız gerçekleştirilmelidir.

* Dünyadaki uyum çalışmaları ve tartışmaları genelde göçmenler (sonradan gelenler) konusunda yaşanmaktadır. Gelişmiş ve bir standart korumaya çalışan hiçbir ülke İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye’nin şu an yaşadığı gibi bir mülteci akını ile karşı karşıya kalmamıştır. Bilindiği üzere dünyadaki bütün gelişen ülkeler göçmenlere –özellikle de niteliklilere- açık politikalar uygularken, konu mülteciler olunca herkes kapıyı kapatmaktadır. Bütün bu nedenlerle Türkiye dünya tarihinde de benzeri pek tecrübe edilmemiş bir çaba ile “göçmelere” değil, “mültecilere” yönelik uyum politikaları geliştirmekte ve bu bağlamda da kalıcılık riskini üstlenmek zorunda kalmaktadır. Bu durum uyum politikalarının önündeki önemli handikaplardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’deki Suriyeliler konusu insani olduğu kadar, hatta zaman zaman ondan daha fazla iç ve dış politika konusu olarak gündeme geldiği tartışmaların önemli bir boyutu da zaman zaman gündeme gelen vatandaşlık tartışmalarıdır. Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal kabul düzeyi çok yüksek olsa da vatandaşlık konusunda Türk toplumunda ciddi bir endişe ve reddiye ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin uyumu ancak Türk toplumunun bu konudaki desteği ile mümkündür. Bu konudaki kaygılar ciddiye alınmalı ve kaygıları giderecek kapsamlı stratejiler geliştirilmelidir.

“TÜRKİYE-AB MÜTABAKATI” (“TURKEY-EU DEAL”) 18 MART 2016 VE MALİ DESTEK PROGRAMLARI

Bilindiği üzere Avrupa'nın Suriyeli mülteciler “sorunu” ancak 2014'te mülteciler Avrupa'ya ulaşınca başlamıştır. 2015 sonrasında ise AB'nin çabası mülteci akınını durdurmak ve bunun için mültecilerin bulunduğu başta Türkiye olmak üzere Akdeniz havzasındaki bazı ülkelerle ciddi ve kapsamlı işbirliği anlaşmaları yaparak mali destekle uzlaşa sağlamak yönünde olmuştur. AB'nin 2016 sonrasında “externalizm” politikasının en önemli adımı ise Türkiye ile AB arasında 18 Mart 2016'da imzalanan “Türkiye-AB Mütabakatı” olmuştur. Mütabakatın uluslararası ve AB hukukuna uygunluğu, ortaya koyduğu çözüm şekli, vadeleri ve başarısı itibari ile başından beri tartışılmaktadır. Mütabakat neticede Türkiye'deki mültecilere yönelik sağlanacak mali destek karşılığında, Türkiye üzerinden AB'ye yönelen mültecilerin durdurulması üzerine bina edilmiştir. Mütabakat bir AB değil, “AB üye ülkeleri mütabakatı” şeklinde gerçekleşmiş, böylece kurumsal olarak AB'nin yükümlülük altına girmesinden kaçınılmış, mütabakatta her ne kadar arada siyasi taahhüdler olsa da, (örneğin vize serbestiyeti, üyelik müzakerelerinin canlandırılması gibi) sürecin en önemli kısmı mali destek olmuştur. Mütabakatın bir başka önemli ayağını ise Türkiye ile “geri kabul anlaşması” çerçevesinde Türkiye'nin “mülteciler için üçüncü güvenli ülke” olarak kabul edilmesidir. Bu çerçevede AB, mütabakatın yürürlüğe girdiği 4 Nisan 2016 sonrasında Türkiye üzerinden AB ülkelerine geçen kişilerle ilgili uygulamayı “Suriyeliler” ve “Suriyeli olmayanlar” olarak ayırmıştır. Suriyeliler için “1'e-1 kuralı” benimsenmiş, buna göre Türkiye'den AB'ye geçecek Suriyeliler Türkiye'ye geri gönderilecek, ancak her bir Suriyeliye karşılık, BM Kırılganlık Kriterleri çerçevesinde belirlenen bir Suriyeli Türkiye'den AB'ye yeniden yerleştirilecektir. Bu konudaki üst sınır yılda 70 bin kişi olarak belirlenmiştir. Ancak bu mekanizma uluslararası hukuka uygunluk tartışmaları, AB üye ülkeleri arasındaki kota anlaşmazlıkları ve uygulama güçlükleri nedeni ile başarıya ulaşamamıştır. Bu karar 4 Nisan 2016'dan günümüze sadece 20.002 Suriyeli için uygulanabilmiştir.³⁷ Mütabakatın Suriyeli olmayanlarla ilgili kuralı ise çok daha nettir: Buna göre Türkiye'den Yunan adalarına geçtiği belirlenen bütün diğer sığınmacılar “üçüncü güvenli ülke” olarak kabul edilen Türkiye'ye geri kabul anlaşması çerçevesinde iade edilecektir. Mütabakatın, vize serbestiyeti ve Türkiye-AB ilişkilerinde gelişmeler yeniden sağlaması gibi diğer amaçları kısa zamanda arka plana düşünce, başlığı da “Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı”na dönüşmüştür. Böylece AB kurumsal olarak taahhüd altına sokulmaksızın, son derece kompleks soruna çok basit bir çözüm üretmiş, mali destek programı karşılığında Türkiye'ye AB'yi mültecilerden korumak, başka bir deyiş ile Türkiye'de tutmak görevi verilmiştir. Böylece Avrupa hem maliyeti son derece azaltmış, ama daha önemlisi yoğun mülteci akınından kaynaklanacak siyasi, güvenlik ve sosyal riskleri Türkiye'nin üstlenmesini sağlamıştır.

Türkiye-AB Mütabakatının en önemli hukuki zemini “Türkiye'nin mülteciler için üçüncü güvenli ülke” olarak kabul edilmesi ve “geri kabul anlaşmasının” bu çerçevede kullanılmasıdır. Oysa Cenevre Konvansiyonunda coğrafi çekincesi olan ve Avrupalı olmayan mültecilere mültecilik statüsü vermesi mümkün olmayan Türkiye'nin bu tanıma –mülteci hakları bakımından- uygun olmadığı açıktır. Bu konuda pek çok başka itiraz ve tartışma da söz konusudur.

³⁷ Bkz. “Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programının Üçüncü Yıllık Raporu” Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Parlamentosu'na ve AB Konseyi'ne Tebliği Brüksel, 10.4.2019, COM(2019) 174 son. GİGM bu sayıyı 14.08.2019 itibari ile 23.055 olarak vermektedir.

Mali Yardım Programı ile koordine edilen toplam bütçe 6 milyar avrodur (2016-2017 dönemi için 3 milyar avro ve 2018-2019 dönemi için 3 milyar avro olmak üzere). İlk dilimde, AB bütçesinden 1 milyar avro, Üye Devletlerden de 2 milyar avro seferber edilmiştir³⁸. İkinci dilim için, AB bütçesinden 2 milyar avro sağlanırken Üye Devletlerden 1 milyar avro sağlanmıştır. Bu çerçevede Program, altı öncelikli alanda faaliyet göstermektedir: insani yardım, göç yönetimi, eğitim, sağlık, belediye altyapısı ve sosyo-ekonomik destek. Dört yıl için toplam 6 milyar € olarak planlanan programın öncelikli faaliyet alanları insani yardım, eğitim, sağlık, belediye altyapısı ve sosyo-ekonomik destektir. Program 2016-2017 için 3 milyar avroluk operasyonel bütçenin tamamı somut çıktılar veren 72 proje ile taahhüt edilerek sözleşmeye bağlanmıştır. Bu ilerlemeye bağlı olarak, 2 milyar Avro ödenmiş olup kalan tutar 2021 yılının ortasına kadar Mali Yardım Programı kapsamındaki projeler uygulandıkça ödenecektir.³⁹

Türkiye-AB Mutabakatı görünürde Avrupa'ya yönelik mülteci akınını durdurmuştur. Sayılardaki azalış da bunu göstermektedir. Ancak bunun son derece "başarılı" bir anlaşma olduğunu iddia edenlerin diğer dışsal faktörleri yeterince önemsemedikleri de belirtilmelidir. Zira Türkiye üzerinden Avrupa'ya mülteci akının durmasının temel nedeninin Türkiye – AB Mutabakatından çok daha fazla Suriye'de değişen dengeler ve özellikle Rusya'nın devreye girmesi olduğu unutulmamalıdır. Rusya, İran, Türkiye, IŞİD ve Kürtlerin değişen yeni duruma göre belirlediği nüfus politikaları, yeni mültecilerin yollarını kesmiştir. Türkiye'deki Suriyelilerin Avrupa'ya geçmek isteyen bölümü de aslında büyük ölçüde o dönemde geçmiştir. 2017'den sonra Türkiye'deki Suriyeli nüfusun sayısı da neredeyse sadece yeni doğan bebekler yolu ile artmaktadır. Bu arada Balkan rotasının "post-modern bir *push back* uygulaması" eleştirisi yapılacak kadar sertlikle kapatılması ve Akdenizin daha sıkı korunması, Yunan adalarına ulaşan ancak oradan Avrupa'ya geçemeyenlerin sıkıştıkları durumlar da –insan haklarına uygunluğu tartışılmaksızın- Avrupa'ya geçiş talebini azaltmıştır. Ancak bu tür bir anlaşmanın Türkiye'de arzu edilemeyecek pek çok politik gelişmeye yol açtığı, "Anti-Avrupa", "Anti-Batı" eğilimleri güçlendirdiği de unutulmamalıdır. Bu bakımdan Türkiye ile AB arasında ilginç bir ilişki ortaya çıkmış, AB konuyu dışsallarken, Türkiye de bunu hem iç hem de dış politikada araçsallaştırmıştır.

AB tarafından ya da AB üye ülkelerinden Türkiye'ye sığınmacılar konusunda mali destek sağlanması kuşkusuz AB'nin çıkarları bakımından son derece önemlidir. Ancak bunun Türkiye için de önemli bir mali destek olduğu açıktır. Türkiye'de sığınmacılar için gerçekleşen eğitim, sağlık, barınma, koruma, kapasite geliştirme vb. pek çok harcamanın temel kaynağını oluşturan bu mali desteğin devamı Türkiye için de mülteciler için de son derece önemlidir. Bu bakımdan dört yıl için planlanan 3+3 milyar € kaynağın, devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu konuda muhatap yine muhtemelen kurumsal olarak AB olmayacaktır; ama başta Almanya olmak üzere AB üyesi ülkelerin bazılarının programı devam ettirmeleri beklenmektedir.

³⁸ Üye Devletlerin katkılarının toplam dağılımlarına bu adresten ulaşılabilir: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/03/refugee-facility-for-turkey/>.

³⁹ AB Türkiye Delegasyonu Resmi Sitesi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/node/230>

TÜRKİYE'DE SON DÖNEM GELİŞMELERİ VE YAKIN GELECEK BEKLENTİLERİ

Türkiye'nin Nisan 2011'den bu yana sürdürdüğü Suriyeliler Politikası farklı dönemlerde farklı dönüşümler geçirmiştir. Türkiye'nin süreç yönetimini 2011-2013, 2014-2016, 2017-2018 ve 2019 olmak üzere dört ana dönemde izlemek mümkündür.

2011-2013 dönemi sürecin acil durum yönetimi ile karşılandığı ve krizin kısa süreceğine yönelik beklenti ve yoğun duygusal söylemler ile geçmiştir. Bu süreçte Türkiye Suriyelileri kamplarda barındırmış ve daha fazla Suriye'deki gelişmelere yoğunlaşmıştır. 2012'de Suriyeli sayısı 14 bin 2013'de ise 224 bin olmuştur.

2014-2016 arasındaki ikinci dönemin en önemli özelliği belirgin sığınmacı artışı ve sığınmacıların sınır bölgesi dışına yayılma ve yerleşmeleri olmuştur. Kamplar artık dolmuş ve Suriye'de rejim hala direnirken süreç de uzamıştır. IŞİD'in devreye girmesi ile kontrolden çıkan savaş ortamı Rejimin gitmesi konusundaki uluslararası baskıyı da değiştirmiş, özellikle Rusya'nın yeni aktör olarak alanda varlığı hissedilmiştir. Bu durum hem Suriye'den kaçışları artırmış, hem de artık ülkelerine geri dönme umudu kalmadığını fark eden Suriyelilerin Avrupa'ya yönelik yeni gelecek arayışları yoğunlaşmıştır. 2016 sonunda Türkiye'deki Suriyeli sayısı 2,8 milyona çıkmış, ayrıca Türkiye yoğun bir biçimde diğer sığınmacıların akınına uğramıştır.

2017-2018 dönemi ise hem sayısal artışın en tepeye çıkarak 3,6 milyonu aştığı, hem de Suriyeli olmayan mültecilerin de kendini iyice belli ederek toplam sayıyı 4 milyona çıkardığı ama aynı zamanda özellikle Hükümetin söyleminin ciddi değişime uğradığı bir dönem olmuştur. AB süreci “**externalize**”, Türkiye ise bu durumu hem dünya kamuoyuna konuyu aktarma hem de AB ile müzakerelerin önemli bir parçası olarak “**enstrümentalize**” etme çabasında olmuştur. Mültecilerin kalıcılaştığı algısı hem Suriyelilerde hem de Türk toplumunda artık kabullenilmeye başlanmıştır. Bu dönemin önemli gelişmesi Türkiye ile AB arasında imzalanan mülteci mutabakatı olmuştur. Türkiye'de de adı tam konulmamış ve genelde yerel düzeyde devam eden bir uyum politikası sürecine girilmiştir.

Türkiye'de Suriyeliler konusu, Suriye'deki siyasi yapının bütünüyle değişmesi ve başlangıç beklentilerinin ortadan kalkması ile başlamıştır. Yani hem yıkılması beklenen Rejim Rusya ve İran'ın desteği ile kalıcılaştırmış, ABD desteğindeki Kürtler belirli bölgeleri kontrollerine almış, Türkiye'nin desteklediği Özgür Suriye Ordusu etkisizleşmiş hem de Türkiye'deki Suriyelilerin kalıcılık eğilimlerinin güçlenmesi ile toplumdaki eleştiriler yoğunlaşmıştır. Muhalefet partilerinin Suriyeliler ve Suriye politikası konusundaki tavırları başından beri olumsuz olmuş ve Hükümetin Suriye Hükümeti ile uzlaşarak Suriyelileri göndermesi gerektiği sıklıkla ifade edilmiştir. Sürecin en önemli aktörü ve “Suriyelilerin hamisi” olarak görünen ve hatta 4 Temmuz 2016'da Suriyelilere vatandaşlık verileceğini söyleyen Cumhurbaşkanı Erdoğan'daki⁴⁰ belirgin söylem değişikliği ise Ocak 2018'de gerçekleşmiştir. “Zeytin Dalı Operasyonu” ile birlikte ilk kez Suriyelilerin gönderilmesi gerektiğinden söz eden Erdoğan Suriye içindeki operasyonun iki temel amacı olduğunu, bunlardan ilkinin terörle mücadele, ötekini ise Suriyelilerin evlerine geri dönmesinin ve hatta gönderilmesi

⁴⁰ Amerikanın Sesi: “Erdoğan Suriyeliler'e Vatandaşlık Konusunda Isırcı (5 Temmuz 2019) <https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-suriyeliler-e-vatandaslik-konusunda-iscarci/3404718.html>

için tampon bölgelerin oluşturulması olduğunu söylemiştir.⁴¹ Erdoğan toplumdaki tepkileri de dikkate alarak, 2018’de seçim sürecinde özellikle sınır illerinde bütün konuşmalarında Suriyelilerin kısa zamanda “gönderileceğini” bizzat kürsüden kendisi ifade etmiştir.⁴² 8 Şubat 2019 konuşmasında ise Erdoğan “Mülteci kardeşlerimiz tekrar kendi topraklarına evlerine dönsün istiyoruz. 3.5 milyonu herhalde burada ilanihaye saklayacak halimiz yok. Onlar da zaten kendi topraklarına dönmek istiyor. Bir kısmı burada kalabilir o ayrı bir konu”⁴³ diyerek tavır değişikliği ortaya koymuştur. Bu süreçte kamu kurumlarının sıklıkla “Suriyeliler dönüyor” açıklamaları yapmaları da toplumdaki gerginliğin azaltılmasına yönelik bir adım olarak okunabilmektedir. Ancak bu süreçte konuyla ilgili kurum olan GİGM’nin hem Suriyelilere vatandaşlık hem de “uyum” çalışmalarına ağırlık vermesi de dikkat çekicidir.

31 Mart 2019 Yerel Seçimleri, Türkiye’deki Suriyelilerin önceki seçimlere göre daha fazla konuşulduğu konulardan birisi olmuştur. Asıl belirleyici olan Suriyeli sığınmacılar olmasa da Hükümet partisinin Ankara ve İstanbul başta olmak üzere pek çok yerde istediği sonuçları alamaması, seçim “mağlubiyetinin kaynağının” Suriyeliler olduğuna dair bir algının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sekiz yılı aşan süreçte Suriyeliler ilk kez bu kadar çok siyasi bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu durumun bundan sonraki seçimlerde daha da artan bir oranda etkili olması beklenebilmektedir.

İstanbul Valiliği 22 Temmuz 2019 Kararı ve Uygulamalar

İstanbul’da yenilenen seçimlerden tam bir ay sonra İstanbul Valiliği daha önce örneği olmayan önemli bir karar almıştır. 22 Temmuz 2019’da açıklanan metin, son 8 yılda Suriyeli ve diğer mülteciler konusunda etkin bir değişime işaret etmektedir. Ancak İstanbul Valiliğinin kararı ve uygulamaları pek çok açıdan dikkat çekicidir: Öncelikle bu konuda böyle bir kararın Türkiye geneli için GİGM tarafından değil doğrudan İstanbul Valiliğinin inisiyatifinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu kararda Türk toplumunun başta “sığınmacılar konusunda kontrolsüzlük-politikasızlık” algısı olmak üzere artan kaygılarının etkili olduğu açıktır. Toplumun alınan karara ve devam eden uygulamalara olumsuz tepki verdiği de söylenemez. İçişleri Bakanının aynı gün 2019 içinde 80 bin “kaçak göçmen sınır dışı edilecektir”⁴⁴ açıklamasına da, mülteci hakları konusudna çalışan bazı sivil toplum örgütleri dışında çoğunlukla destekleyici tepkiler gelmiştir. Yani Hükümet bu konuda toplumun kaygılarını azaltacak bir politikayı yürürlüğe sokmuş görünmektedir. Ancak konunun bir de dış politika ayağı olduğu açıktır. Yine aynı günlerde Dışişleri Bakanı M. Çavuşoğlu, hem Kıbrıs konusunda yaşanan sorunlar hem de AB tarafından başta Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vizelerin kaldırılması olmak üzere pek çok taahhüdün tarafından karşılanmaması nedeni ile “Geri Kabul Anlaşmasını” askıya aldıklarını açıklamıştır.⁴⁵ İçişleri Bakanı S.Soylu’nun “AB’yi düzensiz göçle mücadelede yeterince destek vermemekle suçlayıp “Kapıları açarsak 6 ay

⁴¹ Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Afrin’e neden giriyoruz? Suriye’nin topraklarında bizim gözümüz yok. Ama 3,5 milyon Suriyeli bizim topraklarımızda misafir. Onları evlerine gönderme çalışmaları yapıyoruz. 2 bin kilometrelik araziyi kontrol altında tutuyoruz. 130 bin mülteci 2 bin kilometrekarelik alana döndü.” <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/01/28/erdogan-oso-ile-mehmedim-birlikte-yuruyor/>

⁴² “Erdoğan, Türkiye’deki Suriyeliler İçin Tarih Verdi: Seçimden Sonra Gönderebiliriz. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gaziantep mitinginde, “Seçimin ardından tüm Suriye topraklarını güvenli hale getirmeyi ve misafirlerimizin tamamının evlerine dönmelerini sağlamayı hedefliyoruz.” dedi. (21.06.2019) <https://www.haberler.com/erdogan-duyurdu-suriyeli-misafirlerimizi-geri-10972558-haber/>

⁴³ Erdoğan: (08.02.2018) <http://www.hurriyet.com.tr/video/erdogandan-suriyeli-mesaji-3-5-milyonu-burada-ilanihaye-saklayacak-degiliz-40735290>

⁴⁴ Süleyman Soylu: Bu yıl 80 bin kaçak göçmeni sınır dışı edeceğiz (23.07.2019) <https://tr.euronews.com/2019/07/23/suleyman-soylu-bu-yil-80-bin-kaçak-gocmeni-sinir-disi-edecegiz>

⁴⁵ “Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşması’nı askıya aldık”, DW-22 Temmuz 2019, <https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-geri-kabul-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-ask%C4%B1ya-ald%C4%B1k/a-49699277> (Erişim: 18.08.2019)

dayanmazsınız”⁴⁶ açıklamaları da İstanbul Valiliğinin “operasyon zamanlaması” bakımından dikkat çekidir.

Valilik GK-Suriyeliler konusunda “Geçici koruma kapsamında olmakla birlikte, İstanbul ilinde kaydı olmayan (diğer illere kayıtlı) Suriye uyruklu yabancıların, kayıtlı buldukları illere geri dönmeleri için 20 Ağustos 2019 tarihine kadar (ardından bu süre 30 Ekim 2019’a kadar uzatılmıştır⁴⁷) süre verilmiştir. Belirtilen süre sonunda geri dönmediği tespit edilenler, İçişleri Bakanlığımızın talimatı doğrultusunda kayıtlı oldukları illere sevk edileceklerdir” kararını açıklamıştır. Ancak bu kararda hem içerik hem de uygulama bakımından oldukça büyük zorluklar olduğu açıktır. Zira Suriyelilerin Türkiye’deki dağılımı Almanya gibi “Königsteiner Schlüssel”⁴⁸ ya da benzeri bir kotalama ve bu bağlamda “dengeli” bir sistem ile değil, tamamen Suriyelilerin kendi istekleri ile gerçekleşmiştir. Yani Türkiye başından beri bir yerleştirme politikası geliştirmemiş, krizin kısa süreceğinden hareketle Suriyelilerin kendilerinin yerleşecekleri yer konusunda karar vermelerine izin vermiştir. Kayıtlamaların tamamlandığı 2017 sonrasında Suriyelilere “kayıt olduğunuz ilin dışına çıkmayın” kuralı getirilse de bunun da gerekçesi ortaya konulamamıştır. İstanbul sadece yabancılar değil, Türklerin de çalışma amacıyla en çok tercih ettikleri ildir. Suriyelilerin oraya yönelmesi de şaşırtıcı değildir. Ancak Türkiye ortalaması %4,44 olan Suriyelilerin oranı İstanbul’da %3,6’dur. Oysa örneğin Kilis’te %80’in, Hayat, Gaziantep ve Şanlıurfa’da %20’nin üzerinde Suriyeli bulunmaktadır. Çok büyük bölümü bu dört ilde kayıtlı olan Suriyelilerin İstanbul’dan ayrılmaları ve bu illere geri gitmeleri istenmektedir. Bu anlamda geri dönmesi istenilen iller bakımından ilave yük daha da artacaktır. Burada ikinci büyük sorun ise çalışma durumlarıdır. Çalışarak hayatlarını idame ettiren Suriyelilerin İstanbul’u tercihi zaten kayıtlı oldukları yerde iş bulamamaktan kaynaklanmaktadır. Şanlıurfa’da kayıtlı ama İstanbul’da çalışarak hayatını idame ettiren 50-80 bin kişi tekrar Şanlıurfa’ya dönerse, bunun hem çalışma alanları hem de kamu hizmetleri bakımından yaratacağı sorunlar çok dikkate alınmamış görünmektedir.

Valiliğin “düzensiz göç ile mücadele” başlığı altında Suriyeli olmayan düzensiz göçmenler/sığınmacılar konusundaki kararı ise şu şekilde ifade edilmiştir: “Düzensiz göçle mücadele çalışmaları kapsamında ülkemize yasadışı yollardan giren düzensiz göçmenlerin yakalanarak sınır dışı edilmelerine devam edilmektedir. ... Valiliğimiz koordinasyonunda düzensiz göçle mücadele çalışmaları, yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda kesintisiz devam edecektir”. Bu arada Valilik de İçişleri Bakanlığı da, 23 Temmuz haftasında kendilerine zorla “gönüllü geri dönüş belgesi” imzalatılarak sınır dışı edilen ve hatta bir bölümü geçici koruma altında bulunan Suriyeliler konusunda yalanlama açıklamaları yapmıştır. Bu konudaki iddialar devam etmektedir.

⁴⁶ Soylu’dan AB’ye: Kapıları açarsak 6 ay dayanmazsınız! İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Avrupa Birliği’nin kaçak göçle mücadelede Türkiye’yi yalnız bıraktığını söyleyerek uyardı: Sabrımızı taşırmayın. Türkiye’yi kaçak göç merkezi haline getirmek isteyenlere tarihin en ağır cezalarını vereceğiz. İster Türk ister yabancı olsun bu cevabı alacaklar. Bu organizatörlere ve göçmen kaçakçılara nefes aldirmayacağımız bir döneme giriyoruz. Türkiye kaçak göç meselesini bir yere taşıyacaktır. Bu konuda Avrupa’nın bizi yalnız bıraktığı aşikardır. Sırt sıvazlama ile olmaz. Türkiye bu işi kararlılıkla yürütmezse Avrupa’daki hiçbir hükümet 6 ay dayanamaz. İsterlerse deneyelim. . <https://www.ensonhaber.com/soyludan-abye-kapilari-acarsak-6-ay-dayanmazsiniz.html>

⁴⁷ HABERTÜRK TV-20.08.2019: <https://www.haberturk.com/son-dakika-bakan-soylu-dan-onemli-aciklamalar-2514831> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁸

Ancak İçişleri Bakanı Soylu, bu durumun tamamen kaçak göçle mücadeleyle ilgili olduğunu belirterek *"geçici koruma statüsündeki hiçbir Suriyelinin, uluslararası koruma statüsüyle ülkemizde bulunan bir yabancının veya ikamet izniyle ülkemizde bulunan bir kişinin sınır dışı edilmesi gibi bir durum asla söz konusu değildir"* açıklamasını yapmıştır.⁴⁹

Burada daha çok henüz GİGM ya da BİMYK sistemine kayıt yaptırmamış olanlara işaret edildiği anlaşılabilir. Birlikte, ilgili kurum ya da kişilerce dile getirilen "düzensiz göç" ya da "kaçak göç" nitelemesinin tam olarak ne anlama geldiği tartışmalıdır. Burada özellikle de "sınır dışı edilmelerine devam edilmektedir" ya da "80 bin kişi sığınma dışı edilecektir" açıklamaları uluslararası koruma arayan kişilerin durumları bakımından sorunlu görünmektedir.

Kararın içeriğinde bu uygulamasında sorunlar olsa ve 20 Ağustos'a kadar verilen süre 30 Ekim 2019'a kadar uzatılmış olsa da bu konuda uygulama denemelerinin gündeme geleceği beklenebilir. Zira bu uygulama toplumda da göç yönetimi bakımından bir beklenti yaratmıştır. Bu beklentinin karşılanmamasının siyasi maliyetleri oluşabilir. Bu konuda Hükümetin ikinci hedefinin "daha fazla destek" bağlamında ve siyasi eleştiri bakımından AB olma ihtimali de oldukça güçlüdür.

⁴⁹ Süleyman Soylu: Koruma statüsündeki Suriyelilerin sınır dışı edilmeleri söz konusu değil (28.07.2019)
<https://tr.euronews.com/2019/07/28/suleyman-soylu-koruma-statusundeki-suriyeliler-sinir-disi-edilmeyecek>

SONUÇ

Türkiye’de sayıları 3,6 milyonu aşan ve her gün sayıları daha da artan Suriyelilerin ülkelerine geri dönme eğilimleri ve imkânları ortadan kalkmakta, Türkiye’deki kalıcılıkları ise güçlenmektedir. Ortalama 4,5 yıldır Türkiye’de yaşayan, neredeyse hepsi kamp dışında Türk toplumu ile birlikte yaşayan, bugüne kadar 450 binden fazla bebeğe Türkiye’de sahip olan, 650 bin öğrencinin okullara gittiği, 1,2 milyonunun çalıştığı ve en önemlisi Türkiye’nin her tarafına dağılan Suriyelilerin, savaşın ne zaman biteceği, istikrarın ne zaman sağlanacağını kimsenin bilmediği ülkelere ya da üçüncü bir ülkeye gitme ihtimalleri artık tükenmiştir. Bu durum dünyanın başka yerlerinde de gözlemlenen işin doğasına ilişkin bir durumdur. Zaten eğer gelen mülteciler, geldikleri ülkelerinin sınırında kalmaz ve kriz süreci canlı bir biçimde devam ederse, ortalama iki yıldan sonra kalıcılık yönünde adımlar atılmaya başlanmış olur. Her geçen gün yaşadıkları ülkede tutunmayı başaran insanlar, özellikle de geldikleri ülkeleri daha kötü koşullara sahipse, hele de savaş ortamı varsa, yaşadıkları ülkede kalmayı tercih etmektedirler. Türkiye’de yaşayan Suriyeliler, ülkelerinde barış ve huzur ortamı sağlarsa geri dönebileceklerini söyleseler de bunun kısa ve orta vadede imkânsızlaştığını da kabul etmektedirler. Yani Türkiye’deki Suriyelilerin çok ciddi bir bölümünün, hatta %80’inden fazlasının, artık geri dönmeyecekleri ve sürekli olarak Türkiye’de yaşayacakları bir gerçekliktir. Türkiye’nin “güvenli bölgeler” yaratma ve Suriyelileri bu bölgeye gitmeye teşvik etme politikasının da Türkiye’deki Suriyelilerin maksimum %20’si için işe yarayacağı unutulmamalıdır. BMMYK verilerine göre 2014-2018 arasındaki dört yılda Türkiye’den Suriye’ye dönen ve orada kalanların sayısı sadece 55 bindir. Türkiye’nin huzurlu bir ortak yaşam için bu gerçeklikle yüzleşmesi ve uyum politikalarını geliştirmesi gerekmektedir. Bu gerçekliğin kabullenilmesi ve devlet politikalarına yansıtılması son derece önemlidir.

2011’de sadece 58 bin olan sığınmacı sayısı 8,5 yılda 4,1 milyonu aşan Türkiye, büyük bir başarıyı hem toplum hem de devlet olarak ortaya koymuştur. Yüksek ama kırılabilir toplumsal kabul bunun en önemli kısmıdır. Ama potansiyel riskler, bıkkınlık ve Türk toplumundaki kaygılar artmaktadır. Türkiye, çoğunlukla da uluslararası partner ile işbirliğinde güncel sorunları çözmeye yönelik projeler geliştirmiş olsa da, kapsamlı bir stratejik kararlılıktan ve planlamadan söz etmek hala mümkün değildir. Ancak Türkiye’nin “göçmenler” için değil, yarın ne olacağını hiçbir tarafın bilemediği milyonları aşan sayıdaki “sığınmacı”ya yönelik uyum politikaları geliştirme gayreti içinde olması da ayrı bir zorluk yaratmaktadır. Türk devletinin uzun süre sığınmacılara değil, Suriye’deki rejime konsantre olması, çözümü Şam’da görmesi sorunların birikmesinde ve risklerin yükselmesinde etkili olmuştur.

Türk devleti, kalıcılık gerçekliği konusunda pasif bir direniş göstermektedir. Uyum politikalarının kalıcılığı özendirmediği bir gerçektir ve dünyanın her yerinde bu tür bir belirsizlik ya da isteksizlik halinde devletler uyum politikalarından kaçınılmaktadırlar. Tıpkı Almanya’nın 1961’de gelen Türklere 1980’lerin ortasında uyum politikaları uygulaması gibi tedirginlikler Türkiye’de de yaşanmaktadır. Ama bu durum Türkiye’nin zaman ve kaynaklar kaybetmesine ve risklerini büyütmesine neden olmaktadır. Türkiye’de konunun hala çok ciddi biçimde günlük siyasetin bir konusu olmaması bir şanstır. Ama 3,6 milyonluk sığınmacının ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik risklerinin küçümsenmesi ve hatta neredeyse görmezden gelinmesi Türkiye için önemli bir sorundur.

Türkiye'nin gerçeklikle yüzleşmesi, stratejik kararını alması, Suriyelileri “misafir” değil, artık burada yaşayacak insanlar olarak kabul etmesi, karar mekanizmalarına mültecileri dahil etmesi ve duygusal değil, veri tabanlı politikalar üretmesi gerekmektedir. Uyum politikası bir risk olsa da Suriyelilerin kalıcılığı halinde yapılmamasının daha büyük risk getirdiği unutulmamalıdır. Türkiye'nin son dönemdeki uygulamalarının toplumdaki genel kaygıların azaltılmasına yönelik olduğunu, bu çerçevede en azından Suriyeliler konusunda ciddi değişikliklerin beklenmediği söylenebilir. Ancak Devletin Türk toplumunun dayanıklılığını artıracak, içinde şeffaflığın da yer aldığı sağlıklı bir iletişim stratejisi geliştirmesi de elzemdir.

Yakın ve orta vadede Türkiye'nin Suriyeli ve diğer mülteciler konusunda AB üzerindeki baskısını daha da artırması şaşırtıcı olmayacaktır. AB'nin özellikle mütabakatın uzatılması ve içeriğinin geliştirilmesi konusunda daha çok çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Suriyeli mülteci krizi Türkiye – AB ilişkilerinde çelişkiler yaratmıştır. Bir taraftan genelde AB'yi koruyan bir işbirliği zemini yaratılmış ve Türkiye bu konuda güvenilir bir ortak olduğunu ortaya koymuştur; ama diğer taraftan da Türkiye-AB ilişkileri neredeyse sadece mültecilere indirgenmiş, Türkiye adeta Soğuk Savaş dönemindeki gibi “Batıyı koruma” işlevini bu sefer mülteciler üzerinden üstlenmiş görünmektedir. Türkiye'nin AB tarafından “ucuz bir tampon bölge” olarak değerlendirilmesi, Türkiye'deki anti Avrupa ve anti-Batı eğilimleri güçlendirmektedir. AB'nin externalizasyon politikası Türkiye siyaseti tarafından araçsallaştırılmıştır. Ne yazık ki Türkiye'yi çevreleyen bölgedeki istikrarsızlıklar ve kitlesel insani hareketlilikler sona ermeyecek gibidir. Bu durum Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin daha kapsamlı ve gerçekçi zeminde sadece kısmi mali yük paylaşımının ötesine geçilerek stratejik işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türk toplumunun 8,5 yılda ortaya koyduğu olağanüstü dayanışma ve sabır, Suriyelilerin kalıcılık eğilimlerinin güçlenmesi ile endişelere ve itirazlara yol açmıştır. Bu durumun siyaseti etkilememesi mümkün değildir. Bu nedenle uluslararası mekanizmalar ve uluslararası hukuk ne kadar etkili olursa olsun iktidar da muhalefet partileri de Suriyeliler konusunda daha sert politikalara yönelecek gibi görünmektedir. Suriyelilerin ve diğer mültecilerin geleceği biraz da Türkiye ile AB arasında gerçek bir yük paylaşımına dayalı işbirliğine bağlı görünmektedir. Aksi halde kronikleşen sorunlar hem Türkiye hem de AB için daha sıkıntılı dönemler yaratabilir.